

Samenvatting Doelendocument Natura 2000 gebieden in de Delta

Delta Project-Management
in opdracht van RWS – Waterdienst

april 2011 – definitief versie 4.0

Inhoud

Inhoud	2
1. Inleiding en leeswijzer van de samenvatting	3
1.1. Inleiding	3
1.2. Methodiek bij de totstandkoming van het Doelendocument.....	3
1.3. Leeswijzer Samenvatting Doelendocument.....	6
2. Westerschelde	10
3. Oosterschelde	17
4. Veerse Meer	25
5. Krammer-Volkerak	28
6. Zoommeer	35
7. Grevelingenmeer	39
8. Haringvliet	44
9. Oude Maas	52
10. Hollandsch Diep	54
11. Broedvogels met regio-doelen	58

1 Inleiding leeswijzer van de samenvatting

1.1 Inleiding

Achtergrond: Het Europese Natura 2000 netwerk

De natuur in Europa en Nederland staat onder druk. Zonder ingrijpen zou de biologische diversiteit langzaam verloren gaan voor toekomstige generaties. Het doel van Natura 2000 is de sterke achteruitgang te stoppen en de meest unieke aspecten ervan behouden en znodig herstellen. De natuur in Nederland is een puzzelstukje in een veel groter, Europees en mondiaal, geheel. Zo vormen onze natuurgebieden bijvoorbeeld een essentiële schakel in de internationale vliegroute van vele soorten trekvogels. Lepelaars, ganzen en bijvoorbeeld kleine zwanen zijn mede afhankelijk van Nederlandse leef-, broed en foerageergebieden. Nederland heeft verder een aantal natuurgebieden van bijzonder internationaal belang, zoals de Waddenzee, de duinen en de laagveenmoerassen. Voor een aantal plant- en diersoorten, die meer of minder onder druk staan, zoals de Noordse woelmuis, de grote vuurvlieder en de groenknolorchis heeft Nederland een grote internationale verantwoordelijkheid. Met de Nederlandse bijdrage aan Natura 2000 wordt voorkomen dat de natuur verder achteruitgaat (uit de brochure "Nederland werkt aan Natura 2000" van LNV). In het Deltagebied wordt de natuur met name bedreigd door verminderde natuurlijke dynamiek.

Binnen het Deltagebied liggen negen gebieden die vallen onder het Europese Natura 2000 netwerk: de Westerschelde, Oosterschelde, Veerse Meer, Grevelingenmeer, Haringvliet, Hollands Diep, Oude Maas, Krammer-Volkerak en Zoommeer. Binnen deze gebieden worden habitattypen, plantensoorten en diersoorten (de Natura 2000 'doelen') beschermd middels de Habitatrictlijn en Vogelrichtlijn. Welke ecologische elementen karakteristiek zijn voor een bepaald gebied en behouden danwel verbeterd moeten worden is aangegeven in de Aanwijzingsbesluiten en Gebiedendocumenten die per gebied zijn opgesteld door het Ministerie van LNV. Hierin is voor ieder aangewezen habitatype en iedere aangewezen soort vastgelegd wat de instandhoudingsdoelen zijn. Opgaven kunnen variëren van behoud van de huidige situatie tot herstel (uitbreiding van leefgebied of een verbetering van de kwaliteit). Voor alle gebieden behalve het Krammer-Volkerak en Zoommeer is inmiddels een inspraakprocedure afgerond en bestaan concept- en ontwerp-aanwijzingsbesluiten. Definitieve vaststelling van deze aanwijzingsbesluiten heeft nog niet plaatsgevonden. Voor Krammer-Volkerak en Zoommeer bestaan gebiedendocumenten. Er zijn nog geen concept- of ontwerp-aanwijzingsbesluiten opgesteld en ter inzage gelegd.

Beheerplan voor de Deltawateren

Voor ieder Natura 2000 gebied wordt een beheerplan opgesteld. Voor de negen Deltawateren trekt Rijkswaterstaat, als beheerder van de grootste oppervlakken, dit proces. Voor de negen Deltawateren zal één beheerplan gemaakt worden, met een uitwerking per deelgebied. Het beheerplan zal eerst voor een periode van 6 jaar worden opgesteld waarna zal worden ge-evalueerd in welke mate de gestelde doelen zijn gerealiseerd en of ze wellicht moeten worden bijgesteld. Een eerste stap in het proces van Aanwijzingsbesluiten naar een Beheerplan is het uitwerken van de alle natuurdoelen in ruimte, tijd en omvang. Dit wordt gedaan in het Doelendocument. Vervolgens wordt ook het bestaande gebruik in de Deltawateren (bijv. recreatie, visserij, scheepvaart etc.) uitgewerkt in ruimte, tijd en omvang. Deze uitwerking zal worden beschreven in het document Bestaand Gebruik. Het voorkomen en de omvang van de verschillende gebruikersactiviteiten worden

getoetst aan het voorkomen en gevoeligheid van aanwezige natuurdoelen. Resultaten uit deze toets, alsmede uit het Doelendocument en het document Bestaand Gebruik zullen tot slot worden verwerkt in het document Maatregelen dat zal beschrijven welke maatregelen getroffen moeten worden, en op welke termijn, om de instandhoudingsdoelen te kunnen halen.

Aan het einde van de eerste beheerplanperiode zal de balans worden opgemaakt en wordt op basis van monitor informatie bepaald of de gestelde doelen zijn gehaald. Arealen en de kwaliteit van habitattypen en leefgebieden voor soorten van de Habitatrictlijn, alsmede aantallen broedparen van broedvogels en aantallen niet-broedvogels zullen dan worden getoetst aan de situatie voorafgaand aan de eerste beheerplanperiode (de 'nulsituatie') en aan de gestelde opgaven voor Natura 2000.

Het Doelendocument

Het voorliggende Doelendocument geeft een uitwerking in ruimte, tijd en omvang van alle aangewezen natuurdoelen per gebied. Het beschrijft waar habitattypen en soorten voorkomen, wanneer ze er voorkomen en in welke mate. Op basis van deze uitwerking wordt voorspeld of een voortzetting van het huidige beheer voldoende zal zijn om aan de opgaven te voldoen, of dat er extra maatregelen nodig zullen zijn. Het gaat hier vooral om inrichtings- en beheer-maatregelen en geen maatregelen betreffende bestaand gebruik (deze zullen later worden vastgesteld aan de hand van uitkomsten van de toetsing van bestaand gebruik aan natuurdoelen). Waar geconcludeerd wordt dat extra maatregelen nodig zullen zijn, wordt verkend welke maatregelen dit zouden kunnen zijn en waar de beste potenties liggen in een gebied. In deze overweging wordt de mogelijke bijdrage van geplande en inmiddels gerealiseerde projecten meegenomen. Ook autonome processen die mogelijk van invloed zijn op het behalen van de doelen worden meegenomen. Hierin worden processen die op een grotere tijdschaal spelen, zoals de voorspelde stijging van zeeniveau, nog niet meegenomen voor de eerste beheerplanperiode. Het Doelendocument verkent mogelijke extra maatregelen, maar legt nog niet vast welke maatregelen daadwerkelijk uitgevoerd zullen worden. Uit de toetsing van bestaand gebruik aan natuurdoelen en overleg met natuurbeheerders zal blijken welke locaties het meest geschikt zijn voor het behalen van beoogde doelen.

1.2 Methodiek bij de totstandkoming van het Doelendocument

Habitatrictlijn

Beschrijving van het ruimtelijke voorkomen van aangewezen habitattypen in de verschillende gebieden zijn per gebied zo goed mogelijk in kaart gebracht met beschikbare gegevens. Gegevens zijn afkomstig uit de workshops met terreinbeheerders die gehouden zijn in september en oktober 2008. De verschillende formats van aangeleverde bestanden zijn als volgt door RWS Waterdienst omgezet tot habitattypenkaarten:

- Vegetatiekarteringen van Rijkswaterstaat zijn omgezet middels een standaard omzettingstabel van SALT-vegetatie-indelingen naar habitattypen;
- Vegetatiekarteringen van Staatsbosbeheer zijn omgezet middels een standaard vertaalsleutel naar habitattypen (voor het Grevelingenmeer heeft SBB deze omzetting zelf uitgevoerd);
- In enkele gevallen zijn door beheerders habitattypen kant en klaar in GIS format aangeleverd. Deze zijn ongewijzigd overgenomen in de habitattypenkaarten;

Voor een aantal gebieden waren geen vegetatie- of habitattypen-kartering beschikbaar. Hiervoor is een inschatting gemaakt, deels gebaseerd op de uitkomsten van de workshops en deels op ecotopenkarteringen:

- Workshops: hier werd aangegeven of een bepaald habitatype (type 'X') voorkomt in een bepaald gebied, zonder hierbij een exacte begrenzing aan te kunnen geven. Dit is in de kaarten verwerkt door deze gebieden aan te merken als "ten minste 10% van habitatype X aanwezig".
- Ecotopenkaarten: Ecotopenkaarten zijn gebaseerd op false-colour luchtfoto's en beperkte informatie aan abiotische omstandigheden (zoals hoogteligging t.o.v. NAP). Bijvoorbeeld het ecotoop 'bos' kan een zoekgebied zijn voor zachthoutoibossen (H91E0_A).

De werkwijze heeft geleid tot een niet-gebiedsdekkende kartering van habitatypen (zie kaartenatlas behorende bij het Doelendocument). De habitatypenkaarten zijn vervolgens ter goedkeuring voorgelegd aan terreinbeheerders en experts. Het verkregen resultaat geeft soms slechts bij benadering aan waar habitats in een gebied wordt gevonden. Ook voor sommige soorten van de Habitatrichtlijn is onvoldoende bekend hoe de verspreiding en trend zijn. Ook hiervoor is extra onderzoek nodig.

Alleen met aanvullende veld-inventarisaties en een beeld van de natuurlijke dynamiek, zal na de eerste beheerplanperiode vastgesteld kunnen worden of aan de opgaven voor behoud, uitbreiding en kwaliteitsverbetering van habitatypen en soorten is voldaan. In de samenvatting van het Doelendocument is per gebied in de tabellen, en in een opsomming aan het eind van ieder hoofdstuk, aangegeven waar nog aanvullend onderzoek nodig is.

Vogelrichtlijn

Voor een beschrijving en uitwerking van vogelsoorten is dezelfde opzet gebruikt als voor de habitatoorten. Telgegevens aangeleverd door RWS-Waterdienst en SOVON zijn verwerkt in kaarten (zie kaartbijlagen van het volledige doelendocument). Deze kaarten geven een goed beeld van de verspreiding van de soorten over het gebied. Voor een beschrijving van de relaties *tussen* diverse deelgebieden van de Delta is geput uit een nota geschreven door Peter Meininger (RWS Zeeland) in 2008.

Doelstellingen voor vogels betreffen hun leefgebied. Om te bepalen of er extra maatregelen nodig zijn om aan de doelstellingen te voldoen wordt echter gekeken naar de trend in aantallen vogels of broedparen. Als aantallen rond of boven het doel-aantal liggen en de trend niet negatief is, wordt aangenomen dat het leefgebied van voldoende omvang en kwaliteit is. Als aantallen lager zijn dan het doel-aantal of als een negatieve trend lijkt te gaan leiden tot het niet behalen van de instandhoudingsdoelen, zijn er twee mogelijkheden: 1) het leefgebied binnen het betreffende N2000 gebied is van onvoldoende omvang of kwaliteit; 2) de oorzaak voor de afname ligt buiten het N2000 gebied en is niet stuurbaar met maatregelen binnen het gebied.

Gebruikte trends zijn die over 1994-2003 (telseizoenen '94/'95-'03/'04). Aanvullend is gebruik gemaakt van nieuwe telgegevens en trends berekend door SOVON met het programma Trendspotter. Getelde aantallen kunnen zeer variabel zijn van jaar tot jaar, en gerelateerd zijn aan vele verschillende factoren binnen de Delta maar ook ver daarbuiten. Lage aantallen in sommige jaren hoeven daarom niet direct gerelateerd te zijn aan een verlaagde draagkracht voor een soort. Om te kunnen bepalen of een soort voldoet aan de doelopgave uit het aanwijzingbesluit, wordt daarom gebruik gemaakt van de trendberekeningen en de bandbreedte (laagste en hoogste betrouwbaarheidsinterval) rond de trendlijn. Wanneer getelde aantallen nog binnen de bandbreedte liggen worden deze beschouwd als liggend rond het doel-aantal en voldoet de soort aan de doelopgave, tenzij de trendlijn reden geeft om aan te nemen dat de aantallen binnenkort onder het doel-aantal zullen zakken.

1.3 Leeswijzer Samenvatting Doelendocument

De uitwerking van Natura 2000 doelen in omvang, ruimte en tijd is in het voorliggende document samengevat in tabellen. Per gebied worden twee tabellen gegeven, tabel A en tabel B:

Tabel A. Overzicht verspreiding doelen en knelpunten

Voor alle aangewezen habitattypen en soorten is in de eerste tabel per gebied aangegeven of de opgave naar verwachting bij een voortzetting van het huidige beheer behaald zal worden. De onderliggende werkwijze was als volgt:

- 1 het beschrijven van doelen in omvang, ruimte en tijd
- 2 het vaststellen of deze huidige situatie voldoet aan de uitbreidings/verbeter-doelstelling
- 3 het vaststellen of de huidige situatie voldoet aan de opgave voor behoud indien:
 - a. de trend negatief is
 - b. het huidige aantal onder het doel-aantal ligt

Tabel B. Resterende opgaven voor extra beheer-inspanningen

Doelen waarvan verwacht wordt dat de opgave bij een voortzetting van het huidige beheer niét behaald zal worden, zijn verder uitgewerkt in een tweede tabel. De werkwijze is hierbij als volgt geweest:

- 1 ligt de oorzaak voor lage aantallen/negatieve trends buiten de begrenzing van het betreffende Natura 2000 gebied? Dan is de trend niet altijd stuurbaar met maatregelen in het Natura 2000 gebied en zullen extra maatregelen niet bijdragen aan het behalen van het doel;
- 2 is de oorzaak onbekend? Dan dient die eerst onderzocht te worden alvorens effectieve maatregelen opgesteld kunnen worden;
- 3 ligt de oorzaak voor lage aantallen/negatieve trends binnen de begrenzing van het betreffende Natura 2000 gebied? Dan zijn aanvullende maatregelen in het gebied nodig om aan de opgave te voldoen;
- 4 uitwerking van geplande en reeds gerealiseerde maatregelen die aan het doel bijdragen;
- 5 welke potenties zijn er in het gebied voor extra maatregelen?

Potenties zijn grotendeels besproken met terreinbeheerders tijdens drie workshops gehouden in september en oktober 2008. Aanvullend zijn experts benaderd voor advies.

Leeswijzer voor de tabellen

Tabel A: overzicht van doelen

In tabel A wordt beknopt informatie gegeven over de huidige status van aangewezen doelen en over de opgave. Ook wordt aangegeven of de opgave behaald zal worden bij een voortzetting van het huidige beheer. Voor doelen waarbij dit naar verwachting niet het geval zal zijn wordt een nadere uitwerking gegeven in tabel B.

In het onderstaande overzicht wordt een uitleg gegeven van de kolommen in tabel A. Hier wordt uitgelegd wat met bepaalde termen wordt bedoeld en wat de herkomst van gegeven waarden is. De nummers in de laatste kolom, 'criteria', verwijzen naar de legenda onderaan het overzicht. Hier wordt uitgelegd welke indelingen zijn gebruikt in tabel A van ieder hoofdstuk. Deze uitleg is noodzakelijk bij het juist interpreteren van tabel A.

Kolom in Tabel A	Uitleg / motivatie	Criteria
HR/VR #	Habitatrichtlijn- / Vogelrichtlijn-code	
Natura 2000 waarde broedvogel?	Nederlandse benaming voor habitattypen, habitatoorten en vogelsoorten b = broedvogel, n = niet-broedvogel	
Trend '94/'95 - '03/'04	Trend berekend door SOVON met Trendspotter over de periode 1994/1995 – 2003/2004, de periode waarop de doel-aantallen (door LNV) zijn gebaseerd.	1
Trend '03/'04 - '06/'07	Voor niet-broedvogels: Trend berekend door SOVON met Trendspotter over de periode 2003/2004 – 2006/2007. Dit geeft informatie over hoe vogelaantallen zich hebben ontwikkeld na de ijk-periode ('99-'03).	1
	Voor broedvogels is een inschatting gemaakt op basis van het aantalsverloop in broedparen. Deze trend-waarden hebben geen statistische basis maar geven wel een beeld van het aantalsverloop na de ijk-periode.	2
Doel-aantal	Doel-aantal uit het aanwijzingsbesluit. Dit betreft seizoensgemiddelden. Waar (max) is toegevoegd aan het aantal betreft het een seizoensmaximum.	
Aantal tov Doel-aantal '06/'07	Voor niet-broedvogels: Het seizoensgemiddelde van 2006/2007 met bovenste en onderste betrouwbaarheidsinterval van de Trendspotter trendanalyse is vergeleken met het doel-aantal. Als het doel-aantal tussen de betrouwbaarheidsintervallen ligt wordt het aantal gezien als gelijk aan het doel-aantal.	3
	Voor broedvogels: Het aantal broedparen geteld in 2006 is vergeleken met het doel-aantal. Als het doel-aantal ligt binnen een marge van 10% rond het aantal in 2006 wordt het aantal gezien als gelijk aan het doel-aantal.	4
SVI	Landelijke staat van instandhouding	
Relatieve bijdrage	Relatieve bijdrage van het betreffende gebied aan het landelijke doel voor een N2000 waarde.	5
Opgave	De Natura 2000 opgave voor het betreffende doel, zoals aangegeven is in het (concept/ontwerp-)aanwijzingsbesluit van het betreffende gebied.	6
Huidig beheer voldoende?	Op basis van de vergelijking van het huidige aantal met het doel-aantal en de trends over de beide periodes is een inschatting gemaakt of voortzetting van het huidige terreinbeheer voldoende zal zijn om aan de opgave te voldoen. In tabel B wordt verder uitgewerkt wat mogelijke oorzaken zijn voor negatieve trends/lage aantallen en ook of geplande/gerealiseerde projecten bijdragen aan het voldoen aan de opgave.	7
NB	Kanttekeningen	

CRITERIA

1 Trend '94/'95 - '03/'04 en niet-broedvogels '03/'04 - '06/'07

- ? onzeker
- sterke afname
- matige afname
- 0 stabiel
- + matige toename
- ++ sterke toename

2 Trend broedvogels '03/'04 - '06/'07

- ?/0 onzeker/stabiel (geen toe- of afname)
- afname
- + toename

3 Aantal t.o.v. doel-aantal, niet-broedvogels

- lager: het bovenste betrouwbaarheidsinterval van het aantal in 2006/2007 lag onder het doel-aantal
- 0 gelijk: het doel-aantal lag tussen het onderste en bovenste betrouwbaarheidsinterval rond het aantal van 2006/2007
- + hoger: het onderste betrouwbaarheidsinterval van het aantal in 2006/2007 lag boven het doel-aantal

4 Aantal t.o.v. doel-aantal, broedvogels

- lager: het doel-aantal lag boven een foutenmarge van 10% rond het aantal broedparen van 2006
- 0 gelijk: het doel-aantal lag binnen een foutenmarge van 10% rond het aantal broedparen van 2006
- + hoger: het doel-aantal lag onder een foutenmarge van 10% rond het aantal broedparen van 2006

5 Relatieve bijdrage

- Zeer gering
Habitattypen: geringe oppervlakte (minder dan 2%) en grotendeels matige kwaliteit;
Soorten/vogels: Minder dan 2% van de Nederlandse soorten/vogels die in het gebied verblijven.
- + Habitattypen: Zeer grote oppervlakte (meer dan 15%) en grotendeels van matige kwaliteit; of grote oppervlakte (van 2 tot en met 15%); of geringe oppervlakte (minder dan 2%) met grotendeels goede kwaliteit;
Soorten/vogels: van 2 tot en met 15% van de Nederlandse soorten/vogels die in het gebied verblijven.
- ++ Habitattypen: zeer grote oppervlakte (meer dan 15%) en grotendeels goede kwaliteit; of bijzondere kwaliteit; of bijzondere geografische ligging in combinatie met goede kwaliteit; Soorten/vogels: van 15% tot en met 50% van de Nederlandse soorten/vogels die in het gebied verblijven.
- +++ Vogels: Meer dan 50 % van de Nederlandse vogels die in het gebied verblijven;
- s Vogels: Gebied heeft alleen een slaappleaatsfunctie;
- /s Vogels: Bijdrage van het gebied als foerageergebied/bijdrage van het gebied als slaappleaats;
- s/ Vogels: Bijdrage van het gebied als slaappleaats /bijdrage van het gebied als foerageergebied.

6 Opgave

- b behoud oppervlak / kwaliteit leefgebied
- u uitbreiding oppervlak leefgebied
- v verbetering kwaliteit leefgebied
- u/v uitbreiding oppervlak en verbetering kwaliteit leefgebied

7 Huidig beheer voldoende?

- ja (groen) als het huidige aantal boven of rond het doel-aantal ligt en de trend niet negatief is en ook niet op korte termijn negatief zal worden.
- nee (rood) als het huidige aantal onder het doel-aantal ligt of als het huidige aantal rond het doel-aantal ligt en de trend negatief is.
- onbekend (blauw) trends/aantallen ontbreken

Soms zijn uitzonderingen op deze regels gemaakt. Dit is altijd weergegeven middels kanttekeningen. Hierin is de volgende indeling gehanteerd:

- waarschijnlijk wel (geel) als het aantal (2006/2007) onder het doel-aantal ligt, maar het aantalsverloop geen aanleiding geeft te veronderstellen dat de draagkracht van het gebied voor de betreffende N2000 waarde is afgenomen. Aan behoudsopgaven zal dan toch voldaan kunnen worden want de onderschrijding valt binnen natuurlijke variatie en aan de "leefgebied voor" opgave wordt voldaan.

mogelijk niet (oranje) Als het aantal (2006/2007) gelijk is aan het doel-aantal, maar het bovenste betrouwbaarheidsinterval dicht tegen het doel-aantal ligt en de trend onzeker is. Dan kan niet uitgesloten worden dat aantallen verder af zullen nemen en onder het doel-aantal zullen zakken.

Bovenstaande geldt met name voor vogelsoorten waarvoor doel-aantallen zijn vastgesteld. Omdat voor habitattypen en soorten van de habitatrichtlijn minder duidelijk omlind is wanneer opgaven voldoende zijn behaald (qua oppervlak en kwaliteit van het (leef)gebied) is hierbij de inschatting of een voortzetting van het huidige beheer voldoende zal zijn lastiger. Daarnaast ontbreken juist voor deze doelen vaak 'harde' trendgegevens. Hiervoor is de inschatting daarom vaak vooral gebaseerd op veldkennis van terrein-beheerders en inhoudelijke experts.

Tabel B: resterende opgaven voor onderzoek/monitoring en extra maatregelen

In tabel B van ieder hoofdstuk worden doelen waarvoor een voortzetting van het huidige beheer niet voldoende wordt geacht om aan de opgave te kunnen voldoen nader uitgewerkt. Onderstaande overzicht maakt duidelijk welke informatie wordt gegeven in de verschillende kolommen van tabel B.

Kolom	Uitleg / motivatie
HR/VR #	Habitatrichtlijn- / Vogelrichtlijn-code
Natura 2000 waarde broedvogel?	Nederlandse benaming voor habitattypen, habitatsoorten en vogelsoorten b = broedvogel, n = niet-broedvogel
Huidig beheer voldoende?	Deze waardering is afkomstig uit tabel A. Alleen N2000 waarden met de waarderingen 'nee', 'mogelijk niet' en 'onbekend' zijn overgenomen in tabel B.
Oorzaak niet behalen doel	Beknopte beschrijving van (mogelijke) oorzaken
Geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Beknopt overzicht van sinds 2004 geplande en gerealiseerde (natuuront-wikkelings-) projecten die bijdragen aan het behalen van de opgave.
Extra maatregelen / potenties	Beknopt overzicht van mogelijke extra maatregelen en potenties binnen het betreffende Natura 2000 gebied.
Onderzoek nodig?	Hier wordt aangegeven of extra onderzoek nodig is om vast te kunnen stellen of aan de opgave voldaan zal kunnen worden middels voortzetting van het huidige beheer, of om vast te kunnen stellen of de oorzaak voor afnemende aantallen/arealen/kwaliteit te wijten is aan factoren binnen het gebied of factoren buiten het gebied (die niet stuurbaar zijn middels beheer binnen het gebied)

Regiodoelen

Gezien het sterk wisselende voorkomen van een aantal kustbroedvogels en de gewone zeehond tussen verschillende deltawateren zijn voor deze soorten regiodoelen opgesteld. Dit betekent dat er 1 doelstelling is geformuleerd voor meerdere gebieden die een groot deel van de Delta omspannen, of de Delta in zijn geheel. Aan deze soorten is een apart hoofdstuk gewijd: Hoofdstuk 11.

2 Westerschelde

Tabel 2A. Overzicht van doelen.

HR/VR #	Natura 2000 doel	broed- vogel?	Trend '94/'95 - '03/'04	Trend '03/'04 - '06/'07	Doel- aantal	Aantal tov Doel- aantal '06/'07	SVI	Relatieve bijdrage	Opgave	Huidig beheer voldoende?	NB
A005	Fuut	n	-	-	100	-	-	-	b	ja	2
A026	Kleine Zilverreiger	n	++	+	40	+	+	++	b	ja	
A034	Lepelaar	n	++	?	30	0	+	+	b	ja	
A041	Kolgans	n	-	-	380	0	+	- / s-	b	nee	
A043	Grauwe Gans	n	+	?	16600	0	+	++	b	ja	
A048	Bergeend	n	+	?	4500	+	+	+	b	ja	
A050	Smient	n	?	?	16600	-	+	+	b	nee	
A051	Krakeend	n	++	?	40	0	+	-	b	ja	
A052	Wintertaling	n	+	--	1100	-	-	+	b	nee	
A053	Wilde Eend	n	+	--	11700	-	+	+	b	nee	
A054	Pijlstaart	n	+	?	1400	-	-	+	b	nee	
A056	Slobeend	n	+	?	70	0	+	-	b	ja	
A069	Middelste Zaagbek	n	-	--	30	-	+	-	b	ja	3
A075	Zeearend	n	?	?	2 (max)		+	++	b	ja	
A081	Bruine kiekendief	b	+	?/0	20	+	+	-	b	ja	
A103	Slechtvalk	n	?	++	8 (max)		+	+	b	ja	
A130	Scholekster	n	-	?	7500	+	--	+	b	mogelijk niet	
A132	Kluut	n	+	?	540	+	-	+	b	ja	
A132	Kluut	b	++	-	2000 d	- d	-	+	b	nee	4
A137	Bontbekplevier	n	?	-	430	0	+	+	b	mogelijk niet	
A137	Bontbekplevier	b	+	?/0	100 d	- d	--	+	b	nee	4
A138	Strandplevier	n	--	--	80	-	--	++	b	nee	
A138	Strandplevier	b	+	?/0	220 d	- d	--	+	b	nee	4
A140	Goudplevier	n	+	0	1600	0	--	+	b	ja	
A141	Zilverplevier	n	-	+	1500	+	+	+	b	ja	
A142	Kievit	n	++	++	4100	+	-	-	b	ja	
A143	Kanoet	n	?	++	600	0	-	-	b	ja	1
A144	Drieteenstrandloper	n	++	?	1000	0	-	+	b	ja	
A149	Bonte Strandloper	n	+	+	15100	0	+	+	b	ja	
A157	Rosse Grutto	n	0	0	1200	-	+	-	b	waarschijnlijk wel	5
A160	Wulp	n	0	+	2500	+	+	-	b	ja	
A161	Zwarte Ruiter	n	0	?	270	-	+	+	b	nee	
A162	Tureluur	n	?	?	1100	-	-	+	b	ja	5

HR/VR #	Natura 2000 doel	broed- vogel?	Trend '94/'95 - '03/'04	Trend '03/'04 - '06/'07	Doel- aantal	Aantal tov Doel- aantal '06/'07	SVI	Relatieve bijdrage	Opgave	Huidig beheer voldoende?	NB
A164	Groenpootruiter	n	++	-	90	-	+	+	b	nee	
A169	Steenloper	n	-	?	230	0	--	+	b	nee	
A176	Zwartkopmeeuw	b	++	?/0	400 d	+	+	+	b	ja	
A191	Grote stern	b	++	?/0	4000 d	+	--	++	b	ja	
A193	Visdief	b	+	?/0	6500 d	- d	-	+	b	nee	4
A195	Dwergstern	b	?	?/0	300 d	0	--	++	b	ja	
A272	Blauwborst	b	?	?/0	450	0	+	+	b	ja	
H1014	Nauwe korfslak		?	?			-	+	b	onbekend	
H1095	Zeeprik		?	?			-	-	b	nee	
H1099	Rivierprik		?	?			-	-	b	nee	
H1103	Fint		?	?			--	-	b	nee	
H1110	Permanent overstroomde Bzandbanken		?	?			-	+	b	onbekend	
H1130	Estuaria		?	-			--	++	u/v	nee	
H1310	Zilte Apionierbegroeiingen		?	?			-	+	u	nee	
H1310	Zilte Bpionierbegroeiingen		?	?			+	+	b	onbekend	
H1320	Slijkgrasvelden		?	?			--	--	b	nee	
H1330	Schorren en zilte graslanden - Abuitendijks		?	?			-	+	u/v	nee	
H1330	Schorren en zilte graslanden - Bbinnendijks		?	?			-	-	b	mogelijk niet	
H1365	Gewone zeehond		?	?/0			+	-	v	nee	
H1903	Groenknolorchis		0	0			--	+	b	ja	
H2110	Embryonale duinen		?	?			+	-	b	onbekend	
H2120	Witte duinen		?	?			-	-	b	onbekend	
H2160	Duindoornstruwelen		?	?			+	-	b	onbekend	
H2190	Vochtige Bduinvalleien		?	?			-	-	b	waarschijnlijk wel	6

- NB
- 1 Wel moet rekening gehouden worden met noodstop functie van Westerschelde voor trekkende kanoeten.
 - 2 Voorkomen van de fuut in de Westerschelde heeft te maken met strenge winters, draagkracht niet verminderd.
 - 3 Voorkomen van de middelste zaagbek in de Westerschelde heeft te maken met strenge winters, draagkracht niet verminderd.
 - 4 Het regio-doel voor deze soort zal niet behaald worden met voortzetting van huidig beheer in de gehele Delta.
 - 5 Hoewel aantallen onder het doel-aantal liggen lijkt de draagkracht van het gebied niet verminderd (doel-aantal lijkt te hoog).
 - 6 Komt alleen voor in Inlaag Hoofdplaat waar het beheer van Stichting Het Zeeuwse Landschap specifiek is gericht op behoud en zelfs uitbreiding.

Tabel 2B. Resterende opgaven voor onderzoek/monitoring en extra maatregelen.

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broed- vogel?	Huidig beheer voldoende?	Oorzaak niet behalen doel	Geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Doelbereik na uitvoering geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Extra maatregelen / potenties	Onderzoek nodig?
A041	Kolgans	n	nee	onbekend, trend overeenkomstig met overige planteneters		nee	eerst oorzaak onderzoeken	ja
A050	Smient	n	nee	onbekend, trend overeenkomstig met overige planteneters		nee	eerst oorzaak onderzoeken	ja
A052	Wintertaling	n	nee	onbekend, trend overeenkomstig met overige planteneters		nee	eerst oorzaak onderzoeken	ja
A053	Wilde Eend	n	nee	onbekend, trend overeenkomstig met overige planteneters		nee	eerst oorzaak onderzoeken	ja
A054	Pijlstaart	n	nee	onbekend, trend overeenkomstig met overige planteneters		nee	eerst oorzaak onderzoeken	ja
A130	Scholekster	n	mogelijk niet	Negatieve trend zet mogelijk door, waarschijnlijk gerelateerd aan voedselaanbod.		mogelijk niet	Monitoring nodig. Verbetering voedselaanbod nodig (bijv. beperken verstoring bodemleven).	ja
A132	Kluut	b	nee	verdwijnen geschikt broed- habitat		nee	Nieuwe potenties waar H1330 wordt ontwikkeld (Perkpolder, Den Inkel, Bath). Optimaliseren bestaand beheer.	
A137	Bontbekplevier	n	mogelijk niet	Lichte negatieve trend zet mogelijk door. Oorzaak onbekend. Afname broedpopulatie.		mogelijk niet	Eerst oorzaak onderzoeken.	ja
A137	Bontbekplevier	b	nee	verdwijnen geschikt broed- habitat		nee	kaal houden dijktaaluds en verstoring beperken. Optimaliseren bestaand beheer.	
A138	Strandplevier	n	nee	afname broedpopulatie, zie strandplevier als broedvogel		nee		
A138	Strandplevier	b	nee	verdwijnen geschikt broed- habitat	Het Zeeuws Landschap vergroot rust voor broedkolonie in Verdronken Zwarte Polder.	nee	kaal houden dijktaaluds en verstoring beperken. Optimaliseren bestaand beheer. Potenties nieuw ingerichte gebieden onderzoeken.	
A161	Zwarte Ruiters	n	mogelijk niet	Aantallen nemen mogelijk verder af door onbekende oorzaak		mogelijk niet	eerst oorzaak onderzoeken	ja

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broed- vogel?	Huidig beheer voldoende?	Oorzaak niet behalen doel	Geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Doelbereik na uitvoering geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Extra maatregelen / potenties	Onderzoek nodig?
A164	Groenpootruiter	n	nee	onbekend		nee	eerst oorzaak onderzoeken	ja
A169	Steenloper	n	nee	onbekend		nee	eerst oorzaak onderzoeken	ja
A193	Visdief	b	nee	verdwijnen geschikt broed- habitat		nee		
H1014	Nauwe korfslak		onbekend	trend onbekend		onbekend	eerst onderzoeken of huidig beheer voldoende is	ja
H1095	Zeeprrik		nee	Doel is uitbreiding populatie. Belemmerd in trek in België		nee	Geen maatregelen, oorzaak ligt buiten Westerschelde	
H1099	Rivierprrik		nee	Doel is uitbreiding populatie. Belemmerd in trek in België		nee	Geen maatregelen, oorzaak ligt buiten Westerschelde	
H1103	Fint		nee	Doel is uitbreiding populatie. Belemmerd in trek in België		Nee	Geen maatregelen, oorzaak ligt buiten Westerschelde	
H1110_B	Permanent overstroomde zandbanken		onbekend	kwaliteit ten westen vliissingen onvoldoende bekend		onbekend	Bodemdier bemonstering Westerschelde uitbreiden naar ten westen Vliissingen.	ja
H1130	Estuaria		nee	toename hoogdynamische delen door menselijke ingrepen	Uitbreiding door compensatiemaatregel en KRW-maatregel in Perkpolder in 2013- 2015	Nee		
H1310_A	Zilte pionierbegroeiingen		nee	uitbreidings- opgave	Uitdiepen slufte verdrinken zwarte polder als compensatiemaatregel in 2006 tbv zilte pionierbegroeiingen)	Ja		
H1310_B	Zilte pionierbegroeiingen		nee	trend onbekend		Nee	in Verdrinken Zwarte Polder), de inlagen zijn maatregelen nodig	ja
H1320	Slijkgrasvelden		nee	toename hoogdynamische delen door menselijke ingrepen	Uitbreiding door compensatiemaatregel en KRW-maatregel in Perkpolder in 2013- 2015 Uitdiepen slufte verdrinken zwarte polder als compensatiemaatregel in 2006 tbv zilte pioniersbegroeiingen	Nee	Dit habitattypen is niet makkelijk te sturen ivm successie. Er zijn wat positieve ontwikkelingen.	
H1330_A	Schorren en zilte graslanden - buitendijks		nee	opgave voor uitbreiding oppervlak en verbetering kwaliteit	Uitbreiding door compensatiemaatregel en KRW-maatregel in Perkpolder in 2013- 2015. Als maatregel zijn 2 kribben aangelegd als	Ja (oppervlak), nee (kwaliteit)	verbetering kwaliteit middels terreinbeheer	

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broed- vogel?	Huidig beheer voldoende?	Oorzaak niet behalen doel	Geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Doelbereik na uitvoering geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Extra maatregelen / potenties	Onderzoek nodig?
					schorbescherming bij schor van Waarde			
H1330_B	Schorren en zilte graslanden - binnendijks		mogelijk niet	exacte arealen onbekend	Beheer in Inlaag 1887 en 2005 reeds op behoud H1330B gericht. H1330B wordt in nieuwe gebieden SBB ontwikkeld. Uitbreiding door compensatiemaatregel en KRW-maatregel in Perkpolder in 2004	ja		ja
H1365	Gewone zeehond		nee	opgave voor kwaliteitsver- betering		nee	verstoring op platen beperken	
H2110	Embryonale duinen		ja	trend onbekend		ja	trend onderzoeken, suppletie voor voeding duinontwikkeling,	ja
H2120	Witte duinen		ja	trend onbekend		ja	trend onderzoeken, suppletie voor voeding duinontwikkeling	ja
H2160	Duindoornstruwelen		ja	trend onbekend		ja	trend onderzoeken, evt zandsuppletie voor voeding duinontwikkeling	ja

In de Westerschelde bedreigt het verdwijnen van ondiep en laagdynamisch intergetijdengebied door menselijke ingrepen in het verleden de kwaliteit van habitattypen H1130 en H1330, de kwaliteit van het opgroeigebied voor Fint en de kwaliteit en het areaal aan geschikt foerageergebied voor steltlopers. In het aanwijzingsbesluit (LNV) is een herstelopgave geformuleerd voor uitbreiding van de arealen aan H1130, H1310A en H1330A en een verbetering van de kwaliteit van H1130 en H1330A. Deze doelstellingen conflicteren met elkaar omdat een uitbreiding van schorren (H1330A) ten koste zal gaan van het areaal aan H1130, en andersom ook. Zoals de opgaven nu zijn geformuleerd is het dus niet mogelijk om aan alle opgaven te voldoen. Wanneer meer duidelijkheid is over de concrete invulling van het Natuurherstelprogramma Westerschelde zal blijken welke bijdrage wordt geleverd aan de opgaven voor habitattypen.

Verder komen door een verminderde natuurlijke dynamiek duin-habitattypen en kustbroedvogels onder druk te staan.

Habitatrichtlijn

Als de opgave voor uitbreiding van H1310_A wordt gerealiseerd in binnendijkse gebieden gaat het niet ten koste van het areaal H1130. Het is de vraag of de arealen aan zeekraal-begroeiing op de Hooge Platen en de Plaat van Walsoorden kwalificeren als H1310_A. Zo ja, dan is mogelijk al voldaan aan de uitbreidingsopgave voor H1310_A. Echter, deze uitbreiding gaat ten koste van het oppervlak aan H1130 en van het foerageergebied van steltlopers en andere vogels. Betreffende de uitbreidingsdoelstelling voor H1330_A kan het beste worden

afgewacht welke politieke beslissing wordt genomen over te nemen natuurcompensatie-maatregelen in de Westerschelde.

H2190_B komt alleen voor in Inlaag Hoofdplaat, waar het beheer van Stichting Het Zeeuws Landschap is gericht op minstens behoud van oppervlak en kwaliteit. Middels inrichting wordt zelfs een uitbreiding van het areaal nagestreefd. Een voortzetting van dit beheer zal waarschijnlijk voldoende zijn om aan de opgave te voldoen.

Voor trekvissen liggen oorzaken voor een slechte kwaliteit van het leefgebied buiten het HR gebied Westerschelde (stroomopwaarts in België). Dit is niet stuurbaar met extra maatregelen in de Westerschelde.

Vogelrichtlijn

In de Westerschelde is er een opvallende afname geweest van plantenetende eenden (pijlstaart, wilde eend, wintertaling en smient). Deze afname heeft plaatsgevonden in het oostelijk deel. Uitgezocht moet worden wat hiervan de oorzaak is. Omdat in het oostelijk deel het Verdrongen land van Saefthinghe een belangrijk leefgebied voor deze soorten is zou de afname in aantallen verband kunnen houden met een veranderd beheer in het gebied. Het Zeeuws Landschap geeft in het Beheerplan Verdrongen Land van Saefthinghe 2009-2020 aan dat een afname in herbivoren te maken kan hebben met een verzadigde draagkracht rond de eeuwwisseling en een afgenomen draagkracht daarna door uitbreiding van riet ten koste van grazig habitat. De inschatting is dat het oppervlak aan riet-vegetaties de komende tijd zal toenemen. Door de doorgaande verhoging van het schor, zal op het hoge schor de invloed van neerslag toenemen. Als voornaamste vertegenwoordiger van het zoete tot brakke milieu zal riet zich, vooral in het oostelijk deel, verder uitbreiden. Als de afname in aantallen herbivore watervogels inderdaad gerelateerd blijken te zijn aan de uitbreiding van riet in het Verdrongen Land van Saefthinghe, zal onderzocht moeten worden of hier iets tegen ondernomen moet en kan worden.

De Hooge Platen zijn van zeer groot belang voor kustbroedvogels en de gewone zeehond. Onderzocht moet worden wat hier nog extra gedaan kan worden aan het beperken van verstoring en het zo optimaal inrichten en beheren van het gebied.

Broedvogels met regiодоelen, waarvoor bij voortzetting van het huidige beheer niet zal worden voldaan aan de opgave, zijn de kluut, bontbekplevier, strandplevier en visdief. In hoofdstuk 11 wordt voor deze soorten besproken waar in de Delta de beste potenties liggen voor extra maatregelen. Van deze soorten gaat het in de Westerschelde zelf vooral slecht met de kluut.

Resterende kennislacunes

Voor de meeste habitattypen aangewezen voor de Westerschelde geldt dat de arealen fluctueren als gevolg van de hoge dynamiek in het gebied. Deze dynamiek maakt een integraal deel uit van het ontstaan en instandhouding van de habitattypen. Het is daarom lastig te bepalen wanneer extra maatregelen nodig zijn om de doelstellingen voor behoud dan wel uitbreiding te behalen. Ten eerste moet een goed beeld verkregen worden van de huidige arealen en natuurlijke bandbreedte daaromheen. Huidige arealen worden berekend uit de habitattypenkaarten zodra deze definitief zijn (gecontroleerd door terreinbeheerders). Natuurlijke bandbreedtes zullen worden verkregen uit bestaande monitoring gegevens aan schor-vegetaties en dieptelodingen uit verschillende jaren. Ook betreffende indicatoren voor de kwaliteit van habitattypen wordt voorgesteld om bandbreedtes te hanteren. Met experts zal vervolgens overlegd worden welke bandbreedtes het beste gehanteerd kunnen worden. Dit wordt onderdeel van het

maatregelenpakket. Verder moet de nulsituatie goed vastgelegd worden om straks te kunnen bepalen of de doelstellingen behaald zijn. Hiervoor moeten nog inspanningen verricht worden. In een aantal nieuw ontwikkelde gebieden van Staatsbosbeheer (Den Inkel, Molenpolder, Margarethepolder, e.a.) en in gebieden van Natuurmonumenten (Inlaag 1887 en Inlaag 2005) moeten habitattypen gekarteerd worden.

Verder is voor steltlopers nog niet goed bekend waar ze precies foerageren in het intergetijdengebied. Ze worden geteld bij hoogwater als ze aan het overtijen zijn. Foeragerende steltlopers tellen bij laagwater, terwijl ze verspreid zijn over het intergetijdengebied, is praktisch niet goed uitvoerbaar. Onderzocht zou moeten worden aan welke abiotische en biotische condities het voorkomen van foeragerende steltlopers in het getijdengebied gekoppeld kan worden.

3 Oosterschelde

Tabel 3A. Overzicht van doelen.

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broed-vogel?	Trend '94/'95 - '03/'04	Trend '03/'04 - '06/'07	Doel-aantal	Aantal tov Doel-aantal '06/'07	SVI	Relatieve bijdrage	Opgave	Huidig beheer voldoende?	NB
A004	Dodaars	n	+	+	80	+	+	+	b	ja	
A005	Fuut	n	+	+	370	+	-	+	b	ja	
A007	Kuifduiker	n	++	++	8	+	+	++	b	ja	
A017	Aalscholver	n	+	0	360	0	+	-	b	ja	
A026	Kleine Zilverreiger	n	++	++	20	+	+	+	b	ja	
A034	Lepelaar	n	++	+	30	+	+	+	b	ja	
A037	Kleine Zwaan	n	?	?	geen opgave		-	s+	b	ja	
A043	Grauwe Gans	n	++	++	2300	+	+	+	b	ja	
A045	Brandgans	n	++	++	3100	+	+	+	b	ja	
A046	Rotgans	n	-	+	6300	+	-	++	b	ja	
A048	Bergeend	n	+	-	2900	-	+	+	b	nee	
A050	Smient	n	+	+	12000	0	+	+	b	ja	
A051	Krakeend	n	++	?	130	+	+	-	b	ja	
A052	Wintertaling	n	++	?	1000	+	-	-	b	ja	
A053	Wilde Eend	n	+	?	5500	0	+	-	b	ja	
A054	Pijlstaart	n	?	?	730	0	-	+	b	ja	
A056	Slobeend	n	++	++	940	0	+	+	b	ja	
A067	Brilduiker	n	?	?	680	0	+	+	b	ja	
A069	Middelste Zaagbek	n	++	?	350	0	+	+	b	ja	
A103	Slechtvalk	n	?	++	10 (max)		+	+	b	ja	
A125	Meerkoet	n	+	?	1100	0	-	-	b	ja	
A130	Scholekster	n	-	?	24000	0	--	++	b	nee	
A132	Kluut	n	++	++	510	+	-	+	b	mogelijk niet	2
A132	Kluut	b	+	-	2000 d	- d	-	+	b	nee	1, 2
A137	Bontbekplevier	n	0	0	280	0	+	+	b	mogelijk niet	2
A137	Bontbekplevier	b	?	?/0	100 d	- d	--	+	b	nee	1, 2
A138	Strandplevier	n	-	--	50	-	--	+	b	nee	2
A138	Strandplevier	b	?	?/0	220 d	- d	--	+	u/v	nee	1, 2
A140	Goudplevier	n	?	?	2000	0	--	+	b	ja	
A141	Zilverplevier	n	0	+	4400	+	+	++	b	mogelijk niet	2
A142	Kievit	n	++	+	4500	0	-	-	b	ja	
A143	Kanoet	n	+	+	7700	+	-	++	b	mogelijk niet	2

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broed-vogel?	Trend '94/'95 - '03/'04	Trend '03/'04 - '06/'07	Doel-aantal	Aantal tov Doel-aantal '06/'07	SVI	Relatieve bijdrage	Opgave	Huidig beheer voldoende?	NB
A144	Drieteenstrandloper	n	++	+	260	+	-	+	b	mogelijk niet	2
A149	Bonte Strandloper	n	0	?	14100	+	+	+	b	mogelijk niet	2
A157	Rosse Grutto	n	0	0	4200	0	+	+	b	mogelijk niet	2
A160	Wulp	n	+	++	6400	+	+	+	b	mogelijk niet	2
A161	Zwarte Ruiter	n	0	?	310	-	+	++	b	mogelijk niet	2
A162	Tureluur	n	+	+	1600	+	-	+	b	mogelijk niet	2
A164	Groenpootruiter	n	+	0	150	+	+	+	b	mogelijk niet	2
A169	Steenloper	n	0	++	580	+	--	++	b	mogelijk niet	2
A191	Grote stern	b	?	+	4000 d	+	--	-	b	ja	
A193	Visdief	b	++	?/0	6500 d	- d	-	+	b	nee	
A194	Noordse stern	b	?	?/0	20	0	+	-	b	ja	
A195	Dwergstern	b	++	nvt	300 d	0	--	+	b	ja	
H1160	Grote baaien		?				--	++	v	nee	
	Zilte										
H1310_A	pionierbegroeiingen		?				-	+	u	nee	
H1320	Slijkgrasvelden		?				--	-	b	nee	
	Schorren en zilte										
H1330_A	graslanden		?				-	+	b	nee	
	Schorren en zilte										
H1330_B	graslanden		?				-	++	u	nee	
H1340	Noordse woelmuis		?				--	+	u	nee	
H1365	Gewone zeehond		?				+	-	v	nee	
H1365	Gewone zeehond		?				+	-	v	nee	
	Overgangs- en										
H7140_B	trilvenen		?				-	-	u/v	nee	

NB

- 1 Het regio-doel voor deze soort zal niet behaald worden met voortzetting van huidig beheer in de gehele Delta.
- 2 Opgave wordt mogelijk niet behaald doordat het foerageergebied op termijn afneemt als gevolg van zandhonger.

Tabel 3B. Resterende opgaven voor onderzoek/monitoring en extra maatregelen. Bij alle steltlopers is ook de volgende maatregel meegenomen: Herstel intergetijdennatuur in Rammegors en Koudekerksche inlagen als onderdeel van Plan Tureluur.

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broed- vogel?	Huidig beheer voldoende?	Oorzaak niet behalen doel	Geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Doelbereik na uitvoering geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Extra maatregelen / potenties
A048	Bergeend	n	nee	trend negatief (aantal overwintersaars neemt af). Afname foerageerfunctie door zandhonger.	Verkenning oplossingen voor zandhonger door RWS	nee	eerst oorzaak onderzoeken
A130	Scholekster	n	nee	negatieve trend door afgenomen voedselaanbod (verplaatsen mosselpercelen naar sublitoraal, zandhonger)	Verkenning oplossingen voor zandhonger door RWS, voedselreservering, lift mee met opgave voor kwaliteitsverbetering H1160	nee	
A132	Kluut	n	mogelijk niet	Door zandhonger zal het foerageergebied afnemen	Verkenning oplossingen voor zandhonger door RWS..	ja	Monitoring effectiviteit uitgevoerde maatregelen
A132	Kluut	b	nee	Regidoel wordt niet gehaald door afgenomen broedgelegenheid. In de Oosterschelde zal foerageergebied voor broedende kluten afnemen door zandhonger	Verkenning oplossingen voor zandhonger door RWS.	nee	Actief behoud huidige broedkolonies. Inrichting natuurontwikkelingsgebieden (zoutmoerassen, slufteereilanden). Potenties zuidkust Schouwen.
A137	Bontbekplevier	n	mogelijk niet	Door zandhonger zal het foerageergebied afnemen	Verkenning oplossingen voor zandhonger door RWS	mogelijk niet	Mogelijkheden voor compensatie verlies foerageergebied verkennen
A137	Bontbekplevier	b	nee	Regidoel wordt niet gehaald door afgenomen broedgelegenheid. In Oosterschelde knelpunt: broedkolonie Neeltje Jans niet binnen begrenzing maar wel meegenomen in doel-aantal.	Verkenning oplossingen voor zandhonger door RWS	nee	Actief behoud broedkolonies Neeltje Jans en in VR-gebied Oosterschelde (oa op dijktaaluds). Kaal houden en beperken verstoring Inrichting natuurontwikkelingsgebieden (zoutmoerassen, slufteereilanden). Potenties zuidkust Schouwen.
A138	Strandplevier	n	nee	Afname foerageerfunctie door zandhonger	Verkenning oplossingen voor zandhonger door RWS	nee	

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broed- vogel?	Huidig beheer voldoende?	Oorzaak niet behalen doel	Geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Doelbereik na uitvoering geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Extra maatregelen / potenties
A138	Strandplevier	b	nee	Regiodoel wordt niet gehaald door afgenomen broedgelegenheid. Opgave voor uitbreiding/verbetering in Oosterschelde.	Herstel intergetijdennatuur in Rammegors en Koudekerksche inlagen als onderdeel van Plan Tureluur, hierdoor ontstaat ruimte voor (kale) grondbroeders.	nee	Actief behoud huidige broedkolonies (oa op dijktafuds). Kaal houden en beperken verstoring Inrichting natuurontwikkelingsgebieden (zoutmoerassen, slufte eilanden). Potenties zuidkust Schouwen.
A141	Zilverplevier	n	mogelijk niet	Door zandhonger zal het foerageergebied afnemen	Verkenning oplossingen voor zandhonger door RWS	mogelijk niet	Mogelijkheden voor compensatie verlies foerageergebied verkennen
A143	Kanoet	n	mogelijk niet	Door zandhonger zal het foerageergebied afnemen	Verkenning oplossingen voor zandhonger door RWS	mogelijk niet	Mogelijkheden voor compensatie verlies foerageergebied verkennen
A144	Drieteenstrandloper	n	mogelijk niet	Door zandhonger zal het foerageergebied afnemen	Verkenning oplossingen voor zandhonger door RWS	mogelijk niet	Mogelijkheden voor compensatie verlies foerageergebied verkennen
A149	Bonte Strandloper	n	mogelijk niet	Door zandhonger zal het foerageergebied afnemen	Verkenning oplossingen voor zandhonger door RWS	mogelijk niet	Mogelijkheden voor compensatie verlies foerageergebied verkennen
A157	Rosse Grutto	n	mogelijk niet	Door zandhonger zal het foerageergebied afnemen	Verkenning oplossingen voor zandhonger door RWS	mogelijk niet	Mogelijkheden voor compensatie verlies foerageergebied verkennen
A160	Wulp	n	mogelijk niet	Door zandhonger zal het foerageergebied afnemen	Verkenning oplossingen voor zandhonger door RWS	mogelijk niet	Mogelijkheden voor compensatie verlies foerageergebied verkennen
A161	Zwarte Ruiter	n	mogelijk niet	Door zandhonger zal het foerageergebied afnemen	Verkenning oplossingen voor zandhonger door RWS	mogelijk niet	Mogelijkheden voor compensatie verlies foerageergebied verkennen
A162	Tureluur	n	mogelijk niet	Door zandhonger zal het foerageergebied afnemen	Verkenning oplossingen voor zandhonger door RWS	mogelijk niet	Mogelijkheden voor compensatie verlies foerageergebied verkennen

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broed- vogel?	Huidig beheer voldoende?	Oorzaak niet behalen doel	Geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Doelbereik na uitvoering geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Extra maatregelen / potenties
A164	Groenpootruiter	n	mogelijk niet	Door zandhonger zal het foerageergebied afnemen	Verkenning oplossingen voor zandhonger door RWS	mogelijk niet	Mogelijkheden voor compensatie verlies foerageergebied verkennen
A169	Steenloper	n	mogelijk niet	Door zandhonger zal het foerageergebied afnemen	Verkenning oplossingen voor zandhonger door RWS	mogelijk niet	Mogelijkheden voor compensatie verlies foerageergebied verkennen
A193	Visdief	b	nee	Regiodoel wordt niet gehaald door afgenomen broedgelegenheden. In Oosterschelde geen afname.	Herstel intergetijdennatuur in Rammegors en Koudekerksche inlagen als onderdeel van Plan Tureluur, hierdoor ontstaat ruimte voor (kale) grondbroeders.	nee	Meeste noodzaak en beste potenties liggen in overige gebieden in de Delta. Ook zijn er potenties in de inlagen.
H1160	Grote baaien		nee	Opgave voor verbetering kwaliteit	Verkenning oplossingen voor zandhonger door RWS	nee	Eerst uitwerken welke kwaliteitsindicatoren gehanteerd zullen worden.
H1310_A	Zilte pionierbegroeiingen		nee	Uitbreidingsdoel	Herstel intergetijdennatuur in Rammegors en Koudekerksche inlagen als onderdeel van Plan Tureluur. Verkenning oplossingen voor zandhonger door RWS	nee	Potenties voor uitbreiding aan zuidkust Schouwen (Plan Tureluur), Koudekerksche Inlagen Rammegors.
H1320	Slijkgrasvelden		nee	Afname areaal door zandhonger	Verkenning oplossingen voor zandhonger door RWS. KRW-maatregel: schorrandverdediging	nee	
H1330_A	Schorren en zilte graslanden		nee	Zandhonger (wel erosie maar geen opbouw)	Verkenning oplossingen voor zandhonger door RWS. KRW-maatregel: schorrandverdediging aangelegd bij Rumoirtschorren en Krabbenkreek. Herstel intergetijdennatuur in Rammegors en Koudekerksche inlagen als onderdeel van Plan Tureluur.	nee	Aanleg schorrandverdediging waar nodig
H1330_B	Schorren en zilte graslanden		nee	Uitbreidingsdoel	Herstel intergetijdennatuur op termijn in Rammegors	nee	Potenties voor uitbreiding aan zuidkust Schouwen (Plan Tureluur), Koudekerksche Inlagen Rammegors.
H1340	Noordse woelmuis		nee	Uitbreidingsdoel		nee	Potenties in Rammegors zuidkust Schouwen (Plan Tureluur), Inlagen Noord Beveland. Juiste vegetatie, fluctuerend waterpeil en eilandjes nodig.

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broed- vogel?	Huidig beheer voldoende?	Oorzaak niet behalen doel	Geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Doelbereik na uitvoering geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Extra maatregelen / potenties
H1365	Gewone zeehond		nee	Regiodoel voor verbetering kwaliteit leefgebied		nee	Potenties voor verbetering rust liggen vooral in Westerschelde
H7140_B	Veenmos rietlanden		nee	Opgave voor uitbreiding/verbetering		nee	Kwaliteitsverbetering door optimaliseren maairegime. geen mogelijkheden voor uitbreiding.

De grootste bedreiging voor buitendijkse habitattypen en vogelsoorten in de Oosterschelde is de zandhonger. Als gevolg hiervan wordt op langere termijn een afname verwacht van het areaal aan platen, slikken en schorren en daarmee geschikt foerageergebied, rust- en ruigebied en ook broedgebied voor allerlei vogelsoorten.

Habitatrichtlijn

De Deltawerken hebben hydromorfologische processen in de Oosterschelde drastisch veranderd. Deze veranderingen hebben geleid tot de zandhonger waarbij sediment van de platen en slikken verdwijnt naar de geulen. Platen en slikken worden amper meer opgebouwd door het ontbreken van voldoende dynamiek en doordat de Oosterscheldekering geen zand het systeem binnen laat. Voor de aangewezen habitattypen heeft de zandhonger grote gevolgen. Het intergetijdengebied zal naar verwachting op de lange termijn verdwijnen tenzij drastische maatregelen worden genomen om deze afname te beperken. Rijkswaterstaat voert momenteel een verkenning uit naar mogelijke maatregelen. Tot in hoeverre de afname van intergetijdengebied voorkomen kan worden is echter nog niet duidelijk. Op de lange termijn moet een afname van intergetijdengebied en bijbehorende habitattypen (H1310A, H1320 en H1330A) worden ingecalculeerd. Dit bemoeilijkt de opgaven voor uitbreiding van H1310A en verbetering van de kwaliteit van H1160 maar ook de opgaven voor vogels en de gewone zeehond.

Voor de noordse woelmuis zijn extra maatregelen nodig omdat er een uitbreidingsopgave voor deze soort geformuleerd is. Potenties liggen aan de zuidkust van Schouwen (Plan Tureluur). Voor deze soort is een fluctuerend waterpeil, bij voorkeur een brak milieu en eilandjes nodig om de soort een voordeel ten opzichte van concurrerende muizensoorten te geven. De opgave lift deels mee met de opgave voor uitbreiding van zilte graslanden en opgaven voor broedvogels binnendijks. Aanvullend heeft de soort ook voldoende ruigte voor beschutting nodig.

Voor de gewone zeehond geldt een regiodoel voor verbetering van de kwaliteit van het leefgebied (Oosterschelde, Westerschelde, Voordelta). In de Oosterschelde wordt op veel droogvallende platen verstoring beperkt door betreding te verbieden. In de Westerschelde, dat van groter belang is voor de soort, liggen de meeste mogelijkheden voor een verbetering van de kwaliteit van het leefgebied door verstoring van rustende dieren te beperken.

Vogelrichtlijn

Voor steltlopers vormt de zandhonger de grootste problemen. Maatregelen tegen de zandhonger zullen bijdragen aan behoudsopgaven voor deze vogels. Mogelijk is dit echter niet voldoende om op termijn aan de behoudsopgave voor steltlopers, de Bergeend en ook kustbroedvogels die foerageren in het intergetijdengebied, te voldoen. Extra maatregelen kunnen zich richten op het stimuleren van schelpdierbanken in de intergetijdenzone. Daarnaast kan onderzocht worden of het beperken van verstoring van bodemdiergemeenschappen zal leiden tot een verbetering van de kwaliteit van het foerageergebied voor deze vogels. Voor kustbroedvogels met regiodoelen is wellicht compensatie middels maatregelen in overige Deltagebieden nodig.

Broedvogels met regiodoelen, waarvoor bij voortzetting van het huidige beheer niet zal worden voldaan aan de opgave, zijn de kluut, bontbekplevier, strandplevier en visdief. In hoofdstuk 11 wordt voor deze soorten besproken waar in de Delta de beste potenties liggen voor extra maatregelen. Van deze soorten gaat het in de Oosterschelde zelf vooral slecht met de kluut. Daarnaast geldt voor de strandplevier naast het regio-behoudsdoel een opgave voor uitbreiding en verbetering van de kwaliteit van het broedgebied. Dit wordt ingevuld middels de vervanging van

dijkbekledingen (tot en met 2012) waardoor geschikt (kaal) broedgebied ontstaat. Deze gebieden moeten echter vervolgens wel kaal gehouden worden en verstoring zou op belangrijke broedplaatsen zo veel mogelijk beperkt moeten worden. Daarnaast zal natuurontwikkeling in het Rammegors mogelijk bijdragen. Overige potenties liggen aan de zuidkust van Schouwen.

Resterende kennislacunes

De nulsituatie moet goed vastgelegd worden om straks te kunnen bepalen of de doelstellingen behaald zijn. Hiervoor moeten nog inspanningen verricht worden. In een aantal binnendijkse gebieden moeten habitattypen nader gekarteerd worden.

Het is de vraag hoe realistisch de opgave voor uitbreiding en verbetering van H7140 Veenmosrietlanden is. Dit habitatype komt vrijwel niet voor in het gebied. Waar het aangewezen is voldoet de vegetatiesamenstelling en/of kwaliteit mogelijk niet. Nader moet worden bepaald of de vegetatie in de Rietput bij het Goesse Sas kwalificeert als H7140.

Voor habitattypen (met name H1160) moeten meetbare kwaliteitskenmerken worden bepaald. Ook moet worden bepaald hoe omgegaan moet worden met natuurlijke dynamiek bij het vaststellen of een opgave voor oppervlak (behoud/uitbreiding) is behaald.

Verder is voor steltlopers nog niet goed bekend waar ze precies foerageren in het intergetijdengebied. Ze worden geteld bij hoogwater als ze aan het overtijen zijn. Foeragerende steltlopers tellen bij laagwater, terwijl ze verspreid zijn over het intergetijdengebied, is praktisch niet goed uitvoerbaar. Onderzocht zou moeten worden aan welke abiotische en biotische condities het voorkomen van foeragerende steltlopers in het getijdengebied gekoppeld kan worden.

4 Veerse Meer

Tabel 4A. Overzicht van doelen.

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broedvogel?	Trend '94/'95 - '03/'04	Trend '03/'04 - '06/'07	Doel-aantal	Aantal tov Doel-aantal '06/'07	SVI	Relatieve bijdrage	Opgave	Huidig beheer voldoende?	NB
A004	Dodaars	n	?	0	160	0	+	-	b	ja	
A005	Fuut	n	+	+	290	+	-	-	b	ja	
A017	Aalscholver	n	0	?	170	0	+	-	b	ja	
A017	Aalscholver	b	+	?/0	300	0	+	+	b	ja	
A026	Kleine Zilverreiger	n	++	?	7	+	+	-	b	ja	
A034	Lepelaar	b	?	+	12	0	+	-	b	ja	
A034	Lepelaar	n	++	++	4	+	+	-	b	ja	
A037	Kleine Zwaan	n	?	-	geen opgave	nvt	-	-	b	ja	1
A041	Kolgans	n	?	?	geen opgave	nvt	+	-	b	ja	
A045	Brandgans	n	?	?	600	0	+	- / s+	b	ja	
A046	Rotgans	n	-	-	210	-	+	-	b	ja	
A050	Smient	n	+	-	4000	-	+	-	b	ja	
A051	Krakeend	n	++	?	60	-	+	-	b	ja	
A053	Wilde Eend	n	-	--	3200	-	+	-	b	ja	
A054	Pijlstaart	n	--	--	50	-	+	-	b	ja	
A056	Slobeend	n	-	-	40	-	+	-	b	ja	
A061	Kuifeend	n	+	?	760	-	+	-	b	ja	
A067	Brielduiker	n	0	0	420	0	+	+	b	ja	
A069	Middelste Zaagbek	n	--	++	320	0	+	+	b	ja	
A125	Meerkoet	n	-	--	4200	-	+	+	b	ja	
A132	Kluut	n	?	-	90	0	-	-	b	ja	
A140	Goudplevier	n	+	++	820	+	--	-	b	Ja	
A183	Kleine mantelmeeuw	b	-	+	590	0	+	-	b	ja	
H1340	Noordse woelmuis	-	?	?	-	-	--	-	b	nee	

NB 1 Afname door factoren buiten gebied, draagkracht is onverminderd

Tabel 4B. Resterende opgaven voor onderzoek/monitoring en extra maatregelen.

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broedvogel?	Huidig beheer voldoende?	Oorzaak niet behalen doel	Geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Doelbereik na uitvoering geplande reeds uitgevoerde maatregelen?	Extra maatregelen / potenties	On
H1340	Noordse woelmuis		nee	behoudsdoel		nee	Potenties op platen Veerse meer	

In het Veerse Meer is het handhaven van rust van groot belang voor de beschermde vogelsoorten. Er zijn geen duidelijke knelpunten aan te wijzen. Wel zijn er enkele negatieve trends waarvan de oorzaak nader onderzocht moet worden. De inschatting is dat behoud van de huidige situatie voldoende is, maar in de beheerplanperiode wordt bekeken of de negatieve trend structureel is. Zo nodig zullen in de volgende planperiode maatregelen genomen moeten worden.

Broedvogels

In het Veerse Meer zijn geen kustbroedvogels met regiодоelen aangewezen. Voor het voldoen aan de opgaven voor overige broedvogels in het Veerse Meer lijken geen extra inspanningen nodig.

Niet-broedvogels

Onder de niet-broedvogels laten alle eenden behalve de brilduiker een afname zien. De oorzaak hiervoor is niet duidelijk. Ook voor de rotgans, meerkoet en kluut is niet duidelijk waardoor een negatieve trend is veroorzaakt. Voor al deze soorten moet onderzocht worden of de oorzaak van de negatieve trend in het Veerse Meer zelf ligt of daarbuiten en welke inspanningen eventueel gepleegd kunnen worden om wél aan de opgave te kunnen voldoen.

Een mogelijke oorzaak in het Veerse Meer zelf is de hoeveelheid Zeesla. De zoutconcentratie bereikte een minimum in 1999 en herstelde niet tot de zomer van 2003. Het zoutgehalte was te laag voor mosselen, welke na 1999 niet meer werden aangetroffen. Hoge aantallen kleine groenwieren en blauwwieren ontwikkelden zich in de periode 2000-2004, waarschijnlijk als gevolg van een verlaagde graasdruk. Deze hoge aantallen kleine algen veroorzaakten een afname in het doorzicht. Waarschijnlijk kreeg Zeesla vervolgens niet voldoende licht om te ontwikkelen en visetende vogels konden in het troebele water geen vis meer vinden en weken mogelijk daarom uit naar andere gebieden. Hoewel verwacht wordt dat de situatie er in het Veerse Meer voor plantenetende eenden op vooruit zal gaan doordat zeesla weer lijkt toe te nemen, is dit nog niet zichtbaar in het aantalsverloop van de soorten. Gezien de landelijke trend voor deze soorten zijn maatregelen in dit gebied niet voorzien.

In het Veerse Meer is voldoende rust van groot belang voor vogels die in het gebied slapen. Op de eilanden die niet toegankelijk zijn voor recreanten kunnen de vogels rust vinden. Trends in aantallen geven momenteel geen reden te veronderstellen dat er teveel verstoring is. Toch moet voldoende aandacht worden besteed aan de rustfunctie voor vogels in het gebied, om de huidige situatie in ieder geval te behouden. Voor de Middelste zaagbek is het wellicht nodig mogelijke verstoring op open water in de maanden november-januari te beperken.

Resterende kennislacunes

Nader zou onderzocht moeten worden waarom het relatieve belang van het Veerse Meer voor de Rotgans afneemt en waar negatieve trends in aantallen planteneterende eenden door veroorzaakt zijn.

Verder zal de geleidelijke verandering van het winterpeil waarschijnlijk effect hebben op enkele vogelsoorten. Deze verandering heeft als doel de ecologische kwaliteit van het gehele gebied te verbeteren. Effecten zijn waarschijnlijk positief. In de monitoring van vogelaantallen tijdens de eerste beheerplanperiode, en de evaluatie of de opgaven zijn behaald, moet rekening worden gehouden met mogelijke effecten van de peilverandering.

5 Krammer-Volkerak

Verzilting van het Krammer-Volkerak op de korte termijn is waarschijnlijk van de baan. Wanneer er meer inzicht is in de besluitvorming, zal de tekst aangepast worden.

Voor het Krammer-Volkerak en Zoommeer bestaan plannen om de waterhuishouding ingrijpend te veranderen. In 2004 is een planstudie gestart naar mogelijke oplossingen voor blauwalg-problematiek in het gebied. Als beste oplossing is naar voren gekomen: het verzilten van het gebied in combinatie met het herintroduceren van een (beperkt) getij. Hierdoor zal het gebied verzilten en zal de waterkwaliteit en het doorzicht toenemen. Door het installen van een beperkt getij ontstaat intergetijdengebied dat geschikt is als foerageergebied voor vogels. Bij het opstellen van dit doelendocument is nog niet duidelijk of en wanneer het Krammer-Volkerak en Zoommeer daadwerkelijk zullen verzilten. Waarschijnlijk zullen deze gebieden gedurende de eerste beheerplanperiode nog zoet blijven. Het is echter niet de bedoeling om (kostbare) maatregelen uit te voeren die wél nut hebben in de zoete situatie maar die na verzilting geen nut meer hebben of zelfs het behalen van de opgaven onmogelijk maken. Daarom worden in de volgende tekst alleen zogeheten 'geen-spijt-maatregelen' genoemd. De uitwerking van de doelen is in eerste instantie gericht op een voortbestaan van de huidige situatie, met een doorkijk naar een zilte situatie (op basis van de MER Planstudie, De Boer & Breedveld, 2008) om zo maatregelen die eventueel wel 'spijt' op zouden kunnen leveren uit te sluiten.

In deze samenvatting is aan tabel B een kolom toegevoegd waarin middels een waardering variërend van + tot - is aangegeven wat het verwachte effect van het nieuwe waterbeheer zal zijn (+ = positief effect, - = negatief effect, 0 = geen effect, ? = onbekend effect).

Tabel 5A. Overzicht van doelen.

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broed-vogel?	Trend '94/'95 - '03/'04	Trend '03/'04 - '06/'07	Doel-aantal	Aantal tov Doel-aantal '06/'07	SVI	Relatieve bijdrage	Opgave	Huidig beheer voldoende?	NB
A005	Fuut	n	?	--	1100	-	-	+	b	nee	
A007	Kuifduiker	n	++	?	2	0	+	+	b	ja	
A017	Aalscholver	n	--	?	490	0	+	-	b	ja	
A034	Lepelaar	b	?	-	30	-	+	-	b	nee	
A034	Lepelaar	n	?	?	40	0	+	+	b	ja	
A037	Kleine Zwaan	n	-	?	5	0	--	-	b	ja	
A043	Grauwe Gans	n	++	?	2100	+	+	+	b	ja	
A045	Brandgans	n	++	+	1100	+	+	-	b	ja	
A046	Rotgans	n	-	?	160	0	-	-	b	ja	
A048	Bergeend	n	?	?	1200	0	+	+	b	ja	
A050	Smient	n	--	-	2500	-	+	-	b	nee	
A051	Krakeend	n	-	?	480	0	+	+	b	ja	
A052	Wintertaling	n	0	?	670	0	-	-	b	ja	
A053	Wilde Eend	n	-	?	5300	-	+	++	b	nee	

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broedvogel?	Trend '94/'95 - '03/'04	Trend '03/'04 - '06/'07	Doel-aantal	Aantal tov Doel-aantal '06/'07	SVI	Relatieve bijdrage	Opgave	Huidig beheer voldoende?	NB
A054	Pijlstaart	n	-	?	180	0	-	-	b	ja	
A056	Slobeend	n	-	?	310	0	+	+	b	waarschijnlijk wel	6
A059	Tafeleend	n	-	?	130	0	--	-	b	waarschijnlijk wel	6
A061	Kuifeend	n	?	?	4000	+	-	+	b	ja	
A067	Brilduiker	n	-	?	640	0	+	+	b	ja	
A069	Middelste Zaagbek	n	--	?	20	0	+	-	b	ja	
A081	Bruine kiekendief	b	?	?/0	10	0	+	-	b	nee	
A094	Visarend	n	?	?	2 (max)		+	-	b	ja	5
A103	Slechtvalk	n	?	?	5 (max)		+	-	b	ja	5
A125	Meerkoet	n	--	++	1300	+	-	-	b	ja	
A132	Kluut	b	+	-	2000 d	- d	-	+	b	nee	4
A137	Bontbekplevier	b	--	-	100 d	- d	--	+	b	nee	4
A137	Bontbekplevier	n	-	?	40	0	+	-	b	mogelijk niet	2
A138	Strandplevier	b	--	-	220 d	- d	--	+	b	nee	4
A156	Grutto	n	+	--	140	-	--	-	b	nee	
A162	Tureluur	n	?	?	60	0	-	-	b	waarschijnlijk wel	6
A176	Zwartkopmeeuw	b	0	?/0	400 d	+	+	++	b	ja	
A183	Kleine mantelmeeuw	b	++	?/0	810	+	+	-	b	ja	
A193	Visdief	b	--	-	6500 d	- d	-	-	b	nee	4
A195	Dwergstern	b	--	?/0	300 d	0	--	-	b	nee	1
H1310_A	Zilte pionierbegroeiingen		?				-	-	geen opgave	nvt	3
H1310_B	Zilte pionierbegroeiingen		?						geen opgave	nvt	3
H1330_A	Schorren en zilte graslanden		?				-	-	geen opgave	nvt	3
H1340	Noordse woelmuis		?				--	+	b	onbekend	
H2190_B	Vochtige duinvalleien		?				-	+	u	onbekend	
H6430_A	Ruigten en zomen		?				+	+	b	nee	
H6430_B	Ruigten en zomen		?				-	+	b	nee	
H91E0_A	Vochtige alluviale bossen		?				-	-	u/v	onbekend	
H91E0_B	Vochtige alluviale bossen		?				--	-	u/v	onbekend	

NB

- 1 Komt vrijwel niet meer broedend voor in het gebied.
- 2 Aantallen liggen nog nipt rond het doel-aantal en de trend is onzeker. Daarmee is het behalen van de opgave met het huidige beheer onzeker.
- 3 Hiervoor is geen instandhoudingsdoel (opgave) geformuleerd. Bij een voortzetting van het huidige beheer zal dit habitattype in omvang afnemen.
- 4 Het regio-doel voor deze soort zal niet behaald worden met voortzetting van huidig beheer in de gehele Delta.
- 5 De trend is statistisch 'onzeker' mede vanwege de zeer lage aantallen.

6 Aantallen schommelen al jaren rond het doel-aantal.

Tabel 5B. Resterende opgaven voor onderzoek/monitoring en extra maatregelen.

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broedvogel?	Huidig beheer voldoende?	Oorzaak niet behalen doel	Geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Doelbereik na uitvoering geplande / reeds uitgevoerde maatregelen?	Extra maatregelen / potenties	Onderzoek nodig?	Verwac effect vermindert beperkt g verbeterde doorzic
A005	Fuut	n	nee	De negatieve trend heeft mogelijk te maken met een veranderd visbestand		nee	Eerst vaststellen of de afname inderdaad gerelateerd is aan het visbestand. Zo ja, dan liggen de beste potenties bij een verbetering van visbestand (kan middels verzilting)	ja	+
A034	Lepelaar	b	nee	Afname in aantallen broedparen, oorzaak mogelijk predatie.		nee	Eerst oorzaak onderzoeken	ja	+
A050	Smient	n	nee	Lage aantallen en negatieve trend door onbekende oorzaak		nee	Eerst oorzaak onderzoeken	ja	0
A053	Wilde Eend	n	nee	Lage aantallen door onbekende oorzaken (mogelijk gerelateerd aan factoren buiten het gebied)		nee	Eerst oorzaak onderzoeken	ja	0
A081	Bruine kiekendief	b	nee	verwachte afname broedgelegenheid door vegetatiesuccessie. Reeds afname sinds mid jaren '90 in gebieden Natuurmonumenten		nee	Tegengaan vegetatiesuccessie		0/-
A132	Kluut	b	nee	Voortplanting: verdwijnen dynamiek en verzoeting, vegetatiesuccessie (geldt ook voor regio-doel)		nee	Optimaliseren peilbeheer tbv kale gronden, tegengaan successie, aanleg eilandjes. Verder betere potenties in zoute gebieden.		+
A137	Bontbekplevier	b	nee	Voortplanting: verdwijnen dynamiek en verzoeting, vegetatiesuccessie (geldt ook voor regio-doel)		nee	Optimaliseren peilbeheer tbv kale gronden, tegengaan successie, aanleg eilandjes. Verder betere potenties in zoute gebieden.		+
A137	Bontbekplevier	n	mogelijk niet	Aantallen liggen nipt rond doel-aantal en trend is onzeker. Oorzaak voor lage aantallen is onbekend.		mogelijk niet	Eerst oorzaak onderzoeken	ja	+
A138	Strandplevier	b	nee	Voortplanting: verdwijnen dynamiek en verzoeting, vegetatiesuccessie (geldt ook voor regio-doel)		nee	Optimaliseren peilbeheer tbv kale gronden, tegengaan successie, aanleg eilandjes. Verder betere potenties in zoute gebieden.		+

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broedvogel?	Huidig beheer voldoende?	Oorzaak niet behalen doel	Geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Doelbereik na uitvoering geplande / reeds uitgevoerde maatregelen?	Extra maatregelen / potenties	Onderzoek nodig?	Verwac effect / verzuim beperkt / verbeterd / doorzigt
A156	Grutto	n	nee	Lage aantallen en negatieve trend door onbekende oorzaak (mogelijk gerelateerd aan factoren buiten het gebied)		nee	Eerst oorzaak onderzoeken	ja	-
A193	Visdief	b	nee	Voortplanting: verdwijnen dynamiek en verzoeting, vegetatiesuccessie (geldt ook voor regio-doel)		nee	Optimaliseren peilbeheer tbv kale gronden, tegengaan successie, aanleg eilandjes. Verder betere potenties in zoute gebieden.		+ / 0
A195	Dwergstern	b	nee	Voortplanting: verdwijnen dynamiek en verzoeting, vegetatiesuccessie (geldt ook voor regio-doel)		nee	Terugzetten successie tbv broedgelegenheid		+
H1340	Noordse woelmuis		onbekend	Uitbreidingsopgave		onbekend	Potenties onderzoeken, maar eerst vegetatie beter karteren	ja	+
H2190_B	Vochtige duinvalleien		onbekend	Uitbreidingsopgave		onbekend	Maai-beheer aanpassen, maar eerst beter karteren.	ja	0
H6430_A	Ruigten en zomen		nee	Ruimtelijke verspreiding onbekend. Afname verwacht door verdere verstruweling.		nee	Tegengaan verstruweling, maar eerst beter karteren.	ja	- / 0
H6430_B	Ruigten en zomen		nee	Ruimtelijke verspreiding onbekend. Afname verwacht door verdere verstruweling.		nee	Tegengaan verstruweling, maar eerst beter karteren.	ja	-
H91E0_A	Vochtige alluviale bossen		onbekend	Opgave voor uitbreiding/verbetering. Ruimtelijke verspreiding onbekend		onbekend	Door successie vanzelf uitbreiding maar middels beheer zorgen dat uitbreiding ene subtype niet ten koste gaat van andere.	ja	0
H91E0_B	Vochtige alluviale bossen		onbekend	Opgave voor uitbreiding/verbetering. Ruimtelijke verspreiding onbekend		onbekend	Door successie vanzelf uitbreiding maar middels beheer zorgen dat uitbreiding ene subtype niet ten koste gaat van andere.	ja	0

In het Krammer-Volkerak zijn vegetatiesuccessie, als gevolg van verzoeting en een verminderde dynamiek, en een slechte waterkwaliteit de grootste knelpunten. Mogelijke maatregelen om aan de opgaven te voldoen bij een voortgezet 'zoet' waterbeheer lijken niet te conflicteren met de doelstellingen in een 'zilte' situatie. Alle genoemde mogelijke maatregelen zijn daarmee 'geen-spijt-maatregelen'. Hierbij wordt wel opgemerkt dat het terugzetten van successie, het kaal maken van eilanden, in de zoete situatie een hogere inspanning vergt dan in de zoute situatie met een beperkt getijverschil.

Habitattypen en HR soorten

Voor het Krammer-Volkerak konden de habitattypen niet goed in kaart gebracht worden door het ontbreken van vegetatiegegevens. Met behulp van de meest recente ecotopenkaart (2006) konden hooguit zoekgebieden voor de habitattypen worden gekarteerd (gebaseerd op luchtfoto's en abiotische gegevens). Nader veldonderzoek is hier noodzakelijk. Er kan al wel iets worden gezegd over de vermoedelijke toekomstige trend in arealen. In dit document zijn de doelen allereerst uitgewerkt voor het scenario dat het huidige waterbeheer wordt voortgezet, en daarnaast is een prognose gegeven voor een situatie met beperkt getij en (ver)zilt water. Volgens het eerste scenario is de verwachting dat de vegetatiesuccessie in het gehele gebied verder voort zal schrijven daar waar middels beheer hier niets tegen wordt ondernomen, waarbij zilte graslanden (H1330) eerst verruigen (H6430), dan verstruwelen en vervolgens veranderen in bos (H91E0). Volgens het tweede scenario zal eveneens de vegetatiesuccessie op de hoger gelegen gebieden doorgaan omdat deze niet onder invloed zullen komen te staan van het zoute water, maar zullen door de getijwerking de laagste delen kaal blijven en een pioniervegetatie met zeekraal ontwikkelen. Zilte graslanden hebben dan ook weer meer kansen door zoutspray, hoewel dit proces langzaam zal gaan.

In zowel de zoete als de zilte situatie zullen extra inspanningen dus nodig zijn om de doelstellingen voor de habitattypen te behalen, waarbij het beheer zich met name moet richten op het tegengaan van vegetatiesuccessie.

Het zal nodig blijven de vegetatiesuccessie tegen te gaan, om zo verstruweling van voor de Noordse woelmuis geschikte gebieden te voorkomen.

Broedvogels

Voor kustbroedvogels is vooral de beschikbaarheid van geschikt, kale, broedgronden een knelpunt in het Krammer-Volkerak. Voor broedvogels waarvoor een regio doelstelling geldt kunnen de doelen nog wel behaald worden in overige deltagebieden, wanneer de situatie in het Krammer-Volkerak te slecht geacht wordt. Dit houdt mogelijk wel in dat er in de overige gebieden extra inspanningen gepleegd moeten worden om te compenseren voor het Krammer-Volkerak. In het Krammer-Volkerak zelf is een hoge inspanning nodig om eilanden geschikt te maken/houden voor kustbroedvogels. Het opspuiten van nieuwe broedeilanden zou in belangrijke mate bij kunnen dragen aan het behalen van de opgaven voor kustbroedvogels, maar in de zoete situatie zullen ze snel begroeien. Als binnenkort zou blijken dat het gebied over enkele jaren zal verzilten kan overwogen om het eventuele opspuiten tot die tijd uit te stellen. Zodra het systeem zout wordt zullen maatregelen ten behoeve van de kalegrondbroeders heel snel effect kunnen hebben. Momenteel worden de Hellegatsplaten actief beheerd door Staatsbosbeheer waardoor hier weinig opslag van struweel is. Dit biedt betere perspectieven voor het uitbreiden van geschikt gebied voor kalegrondbroeders in een zoute situatie dan gebieden die inmiddels verbost zijn, ook omdat er een doelstelling is voor uitbreiding en verbetering van alluviale bossen.

Niet-broedvogels

Voor niet-broedvogels in het Krammer-Volkerak zijn vooral de waterkwaliteit, het doorzicht, rust en geschikt foerageergebied belangrijk. Van de aangewezen niet-broedvogels vertoont een aantal soorten een afname waarvan de oorzaak niet goed bekend is. Voor de fuut heeft dit mogelijk te maken met een veranderd visbestand in het meer. Voor de smient en wilde eend ligt de oorzaak mogelijk in de foerageergebieden buiten het Vogelrichtlijn-gebied Krammer-Volkerak. Verder is voor de grutto de oorzaak voor afname niet bekend. Aantallen van de bontbekplevier liggen nog nipt rond het doel-aantal maar een verdere afname in de eerste beheerplanperiode kan niet uitgesloten worden. Voor al deze soorten moet onderzocht worden of de oorzaak van de negatieve trend in het Krammer-Volkerak zelf ligt of daarbuiten en welke inspanningen eventueel gepleegd kunnen worden om wél aan de opgave te kunnen voldoen.

Resterende kennislacunes

Habitattypen moeten nader worden gekarteerd. Daarna kunnen eventuele extra maatregelen nader worden geformuleerd. Verder moet de haalbaarheid om in de zoete situatie in de winter een hoger waterpeil te handhaven, ten behoeve van broeders van kale gronden, worden onderzocht. Tenslotte moet onderzocht worden waar negatieve trends in vogelaantallen zijn veroorzaakt, en of deze oorzaken middels extra maatregelen aan te pakken zijn.

6 Zoommeer

Verzilting van het Zoommeer op de korte termijn is waarschijnlijk van de baan. Wanneer er meer inzicht is in de besluitvorming, zal de tekst aangepast worden.

Voor het Krammer-Volkerak en Zoommeer bestaan plannen om de waterhuishouding ingrijpend te veranderen. In 2004 is een planstudie gestart naar mogelijke oplossingen voor blauwalg-problematiek in het gebied. Als beste oplossing is naar voren gekomen: het verzilten van het gebied in combinatie met het herintroduceren van een (beperkt) getij. Hierdoor zal het gebied verzilten en zal de waterkwaliteit en het doorzicht toenemen. Door het installeren van een beperkt getij ontstaat intergetijdengebied dat geschikt is als foerageergebied voor vogels. Bij het opstellen van dit doelendocument is nog niet duidelijk of en wanneer het Krammer-Volkerak en Zoommeer daadwerkelijk zullen verzilten. Waarschijnlijk zullen deze gebieden gedurende de eerste beheerplanperiode nog zoet blijven. Het is echter niet de bedoeling om (kostbare) maatregelen uit te voeren die wél nut hebben in de zoete situatie maar die na verzilting geen nut meer hebben of zelfs het behalen van de opgaven onmogelijk maken. Daarom worden in de volgende tekst alleen zogeheten 'geen-spijt-maatregelen' genoemd. De uitwerking van de doelen is in eerste instantie gericht op een voortbestaan van de huidige situatie, met een doorkijk naar een zilte situatie (op basis van de MER Planstudie, De Boer & Breedveld, 2008) om zo maatregelen die eventueel wel 'spijt' op zouden kunnen leveren uit te sluiten.

In deze samenvatting is aan tabel B een kolom toegevoegd waarin middels een waardering variërend van + tot - is aangegeven wat het verwachte effect van het nieuwe waterbeheer zal zijn (+ = positief effect, - = negatief effect, 0 = geen effect, ? = onbekend effect).

Tabel 6A. Overzicht van doelen.

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broedvogel?	Trend '94/'95 - '03/'04	Trend '03/'04 - '06/'07	Doel-aantal	Aantal tov Doel-aantal '06/'07	SVI	Relatieve bijdrage	Opgave	Huidig beheer voldoende?	NB
A005	Fuut	n	0	-	170	-	-	+	b	nee	
A043	Grauwe Gans	n	++	?	470	-	+	+	b	nee	
A046	Rotgans	n	-	?	220	-	-	+	b	nee	
A048	Bergeend	n	+	?	200	-	+	+	b	ja	2
A050	Smient	n	-	?	800	0	+	+	b	waarschijnlijk wel	6
A051	Krakeend	n	0	?	180	+	+	+	b	ja	
A052	Wintertaling	n	?	--	370	-	-	+	b	nee	
A054	Pijlstaart	n	-	?	90	0	-	+	b	onbekend	5
A056	Slobeend	n	--	?	90	0	+	+	b	waarschijnlijk wel	6
A061	Kuifeend	n	-	?	850	0	-	+	b	waarschijnlijk wel	6
A125	Meerkoet	n	--	?	710	0	-	+	b	waarschijnlijk wel	6
A132	Kluut	n	?	?	geen opgave	nvt	-	+	b	ja	3
A132	Kluut	b	--	?/0	2000 d	- d	-	-	b	nee	4
A138	Strandplevier	b	?	?/0	220 d	- d	--	+	b	nee	4
A176	Zwartkopmeeuw	b	?	?/0	400 d	+ d	+	+	b	ja	1

A193	Visdief	b	--	?/0	6500 d	- d	-	-	b	nee	1, 4
------	---------	---	----	-----	--------	-----	---	---	---	-----	------

- NB
- 1 Wordt niet meer broedend aangetroffen in het gebied (sinds 1999-2000).
 - 2 Hoewel aantallen onder het doel-aantal liggen lijkt de draagkracht van het gebied niet verminderd (doel-aantal lijkt te hoog).
 - 3 Hier is geen opgave voor geformuleerd.
 - 4 Het regio-doel voor deze soort zal niet behaald worden met voortzetting van huidig beheer in de gehele Delta.
 - 5 Geen recente telgegevens na 2002.
 - 6 Aantallen schommelen al jaren rond het doel-aantal.

Tabel 6B. Resterende opgaven voor onderzoek/monitoring en extra maatregelen.

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broedvogel?	Huidig beheer voldoende?	Oorzaak niet behalen doel	Geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Doelbereik na uitvoering geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Extra maatregelen / potenties	Onderzoek nodig?
A005	Fuut	n	nee	De negatieve trend heeft mogelijk te maken met een veranderd visbestand		nee	Eerst vaststellen of de afname inderdaad gerelateerd is aan het visbestand. Zo ja, dan liggen de beste potenties bij een verbetering van visbestand (kan middels verzilting)	ja
A043	Grauwe Gans	n	nee	Lage aantallen door onbekende oorzaak (mogelijk gerelateerd aan factoren buiten gebied)		nee	Eerst oorzaak onderzoeken, daarnaast lijkt doel-aantal te hoog (aantallen hebben hier altijd onder gelegen)	ja
A046	Rotgans	n	nee	Oorzaak voor eerdere afname lag buiten het gebied (in arctische broedgebieden). Herstel in overige Delta wordt (nog) niet gevolgd in Zoommeer.		nee	Lijken niet nodig omdat oorzaak extern lijkt, rotganzen het gebied vooral voor overtijen gebruiken en de landelijke bijdrage gering is.	
A052	Wintertaling	n	nee	Negatieve trend en lage aantallen door onbekende oorzaak		nee	Eerst oorzaak onderzoeken	ja
A054	Pijlstaart	n	mogelijk	Geen telgegevens van na 2002.		mogelijk		
A132	Kluut	b	nee	Voortplanting: verdwijnen dynamiek en verzoeting, vegetatiesuccessie (geldt ook voor regio-doel)		nee	Optimaliseren peilbeheer tbv kale gronden, tegengaan successie, aanleg eilandjes. Verder betere potenties in zoute gebieden.	
A138	Strandplevier	b	nee	Voortplanting: verdwijnen dynamiek en verzoeting, vegetatiesuccessie (geldt ook voor regio-doel)		nee	Optimaliseren peilbeheer tbv kale gronden, tegengaan successie, aanleg eilandjes. Verder betere potenties in zoute gebieden.	

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broedvogel?	Huidig beheer voldoende?	Oorzaak niet behalen doel	Geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Doelbereik na uitvoering geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Extra maatregelen / potenties	Onderzoek nodig?
A193	Visdief	b	nee	Voortplanting: verdwijnen dynamiek en verzoeting, vegetatiesuccessie (geldt ook voor regio-doel)		nee	Optimaliseren peilbeheer tbv kale gronden, tegengaan successie, aanleg eilandjes. Verder betere potenties in zoute gebieden.	

In het Zoommeer zijn vegetatiesuccessie, als gevolg van verzoeting en een verminderde dynamiek, en een slechte waterkwaliteit de grootste knelpunten. Mogelijke maatregelen om aan de opgaven te voldoen bij een voortgezet 'zoet' waterbeheer lijken niet te conflicteren met de doelstellingen in een 'zilte' situatie. Alle genoemde mogelijke maatregelen zijn daarmee 'geen-spijt-maatregelen'. Hierbij wordt wel opgemerkt dat het terugzetten van successie, het kaal maken van eilanden, in de zoete situatie een hogere inspanning vergt dan in de zoute situatie met een beperkt getijverschil.

Broedvogels

Voor kustbroedvogels is vooral de beschikbaarheid van geschikt, kale, broedgronden een knelpunt in het Zoommeer. Voor broedvogels waarvoor een regiODOELSTELLING geldt kunnen de doelen nog wel behaald worden in overige deltagebieden, wanneer de situatie in het Krammer-Volkerak te slecht geacht wordt. Dit houdt mogelijk wel in dat er in de overige gebieden extra inspanningen gepleegd moeten worden om te compenseren voor het Zoommeer. In het Zoommeer zelf is een hoge inspanning nodig om broedeilanden geschikt te houden voor kustbroedvogels. Het opspuiten van nieuwe broedeilanden zou in belangrijke mate bij kunnen dragen aan het behalen van de opgaven voor kustbroedvogels, maar in de zoete situatie zullen ze snel begroeien. Als binnenkort zou blijken dat het gebied over enkele jaren zal verzilten kan overwogen om het eventuele opspuiten tot die tijd uit te stellen. Zodra het systeem zout wordt zullen maatregelen ten behoeve van de kalegrondbroeders heel snel effect kunnen hebben. In de zoute situatie kan kaal maken van de eilanden mogelijk wat duurzamer (qua beheer), vooral als er in de winter (vooral na een droge zomer) met een aantal pieken in het waterpeil ervoor kan worden gezorgd dat een wat groter deel van de eilanden worden overspoeld met zout water. Op de nu begroeide eilandjes broeden wel aalscholvers, kleine zilverreigers, lepelaars (Speelmansplaten).

Niet-broedvogels

Voor niet-broedvogels in het Zoommeer zijn vooral de waterkwaliteit, het doorzicht, rust en geschikt foerageergebied belangrijk. Verzilting van het systeem zal naar verwachting negatief uitpakken voor de Kuifeend, Meerkoet en in het algemeen voor soorten die foerageren op driehoeksmosselen (want die verdwijnen als het water zout wordt). Als de waterkwaliteit van het systeem verbeterd wordt (door meer doorstroming) zal dit positief uitpakken voor zeesla en voor meerdere vogelsoorten (waaronder de meerkoet). Arcadis voert een studie uit naar effecten van zoete/zoute scenario's op de ecologie (De Boer en Breedveld 2008).

Resterende kennislacunes

Enkele soorten vertonen een voorsnog onverklaarbare afname. Voor de fuut heeft dit mogelijk te maken met een veranderd visbestand. Voor de grauwe gans ligt de oorzaak mogelijk buiten het vogelrichtlijn-gebied. Voor de wintertaling is de afname

geheel niet bekend en voor de pijlstaart ontbreken nog telgegevens na 2002. Voor al deze soorten moet onderzocht worden of de oorzaak van de negatieve trend in het Zoommeer zelf ligt of daarbuiten en welke inspanningen eventueel gepleegd kunnen worden om wél aan de opgave te kunnen voldoen.

Verder moet de haalbaarheid om in de zoete situatie in de winter een hoger waterpeil te handhaven, ten behoeve van broeders van kale gronden, worden onderzocht. Tenslotte moet onderzocht worden waar negatieve trends in vogelaantallen zijn veroorzaakt, en of deze oorzaken middels extra maatregelen aan te pakken zijn.

7 Grevelingenmeer

Tabel 7A. Overzicht van doelen.

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broedvogel?	Trend 94/'95 '03/'04	Trend '03/'04 '06/'07	Doel-aantal	Aantal tov Doel-aantal '06/'07	SVI	Relatieve bijdrage	Opgave	Huidig beheer voldoende?	NB
A004	Dodaars	n	++	++	70	+	+	+	b	ja	
A005	Fuut	n	-	?	1600	0	-	+	b	mogelijk niet	
A007	Kuifduiker	n	++	++	20	+	+	++	b	ja	
A008	Geoorde Fuut	n	++	+	1500	+	-	+++	b	ja	
A017	Aalscholver	n	-	-	310	-	+	-	b	nee	
A026	Kleine Zilverreiger	n	++	?	50	0	+	++	b	ja	
A034	Lepelaar	n	++	?	70	0	+	+	b	ja	
A037	Kleine Zwaan	n	?	?	4	0	--	-	b	ja	
A041	Kolgans	n	?	?	140	-	+	-	b	nee	
A043	Grauwe Gans	n	++	?	630	+	+	-	b	ja	
A045	Brandgans	n	?	?	1900	+	+	-	b	ja	
A046	Rotgans	n	0	+	1700	+	-	+	b	ja	
A048	Bergeend	n	+	+	700	+	+	-	b	ja	
A050	Smient	n	?	0	4500	0	+	-	b	ja	
A051	Krakeend	n	++	?	320	0	+	-	b	ja	
A052	Wintertaling	n	?	?	510	0	-	-	b	ja	
A053	Wilde Eend	n	0	0	2900	0	+	-	b	ja	
A054	Pijlstaart	n	+	++	60	0	-	-	b	ja	
A056	Slobeend	n	+	+	50	+	+	-	b	ja	
A067	Brilduiker	n	?	-	620	-	+	+	b	nee	
A069	Middelste Zaagbek	n	+	?	1900	0	+	+++	b	ja	
A081	Bruine Kiekendief	b	?	?	20	0	+	-	b	ja	
A103	Slechtvalk	n	?	?	10 (max)		+	+	b	ja	
A125	Meerkoet	n	++	?	2000	0	-	-	b	ja	
A130	Scholekster	n	?	?	560	-	--	-	b	nee	
A132	Kluut	b			2000				u/v	nee	
A132	Kluut	n	0	0	80	0	-	-	b	ja	
A137	Bontbekplevier	b	?	?/0	105 d	- d	--	+	u/v	nee	1
A137	Bontbekplevier	n	?	?	50	0	+	-	b	ja	
A138	Strandplevier	n	?	?	20	0	--	+	b	ja	
A138	Strandplevier	b	?	+	220 d	- d	--	++	u/v	nee	1
A140	Goudplevier	n	++	+	2600	0	--	+	b	ja	
A141	Zilverplevier	n	?	+	130	0	+	-	b	ja	

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broed-vogel?	Trend '94/'95 - '03/'04	Trend '03/'04 - '06/'07	Doel-aantal	Aantal tov Doel-aantal '06/'07	SVI	Relatieve bijdrage	Opgave	Huidig beheer voldoende?	NB
A149	Bonte Strandloper	n	+	+	650	0	+	-	b	ja	
A157	Rosse Grutto	n	--	?	30	0	+	-	b	waarschijnlijk wel	2
A160	Wulp	n	+	+	440	+	+	-	b	ja	
A162	Tureluur	n	+	0	170	0	-	-	b	ja	
A169	Steenloper	n	+	?	30	0	--	-	b	ja	
A191	Grote stern	b	++	nvt	4000 d	+ d	--	++	b	mogelijk niet	3
A193	Visdief	b	0	++	6500 d	- d	-	+	u/v	nee	1
A195	Dwergstern	b	++	+	300 d	0 d	--	+	b	ja	
H1310_A	Zilte pionierbegroeiingen		?	?			-	+	b	mogelijk niet	
H1310_B	Zilte pionierbegroeiingen		?	?			+	-	b	mogelijk niet	
H1330_B	Schorren en zilte graslanden		?	?			-	+	b	mogelijk niet	
H1340	Noordse woelmuis		?	?			--	++	u/v	nee	
H1903	Groenknoororchis		?	?			--	++	b	ja	
H2130_B	Grijze Duinen		?	?			--	-	b	ja	
H2160	Duindoornstruwelen		?	?			+	+	b	ja	
H2170	Kruipwilgstruwelen		?	?			+	+	b	ja	
H2190_B	Vochtige duinvalleien		?	?			-	++	b	ja	
H6430_B	Ruigten en zomen		?	?			-	-	b	ja	

- NB 1 Het regio-doel voor deze soort zal niet behaald worden met voortzetting van huidig beheer in de gehele Delta.
- 2 Aantallen schommelen rond het doel-aantal.
- 3 Het gebied was vroeger heel belangrijk voor deze soort. Voor het behalen van het regiudoel op termijn is het belangrijk om in het Grevelingenmeer weer geschikte broedlocaties te creëren.

Tabel 7B. Resterende opgaven voor onderzoek/monitoring en extra maatregelen.

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broed- vogel?	Huidig beheer voldoende?	Oorzaak niet behalen doel	Geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Doelbereik na uitvoering geplande / reeds uitgevoerde maatregelen?	Extra maatregelen / potenties
A005	Fuut		mogelijk niet	Draagkracht lijkt niet verminderd, maar oorzaak afgenomen aantallen in winter moet onderzocht worden		mogelijk niet	Oorzaak voor afgenomen aantal overwintersaars moet onderzocht worden
A017	Aalscholver	n	nee	onbekend		nee	eerst oorzaak onderzoeken
A041	Kolgans	n	nee	onbekend		nee	eerst oorzaak onderzoeken
A067	Brilduiker	n	nee	onbekend, waarschijnlijk gerelateerd aan foerageerfunctie		nee	eerst oorzaak onderzoeken
A130	Scholekster	n	nee	onbekend		nee	eerst oorzaak onderzoeken
A132	Kluut	b	nee	verdwijnen dynamiek en verzoeting, vegetatiesuccessie	kustbroedvogelbeheer (schelpenlagen, eilandjes, maaien, rattenbestrijding, maaiveld verlagen, verlaging waterpeil in broedseizoen)	nee	peilbeheer aanpassen / onderzoeken hoe kustbroedvogelbeheer geïntensiveerd kan worden. st
A137	Bontbekplevier	b	nee	verdwijnen dynamiek en verzoeting, vegetatiesuccessie	kustbroedvogelbeheer (schelpenlagen, eilandjes, maaien, rattenbestrijding, maaiveld verlagen, verlaging waterpeil in broedseizoen)	nee	peilbeheer aanpassen / onderzoeken hoe kustbroedvogelbeheer geïntensiveerd kan worden. st
A138	Strandplevier	b	nee	verdwijnen dynamiek en verzoeting, vegetatiesuccessie	kustbroedvogelbeheer (schelpenlagen, eilandjes, maaien, rattenbestrijding, maaiveld verlagen, verlaging waterpeil in broedseizoen)	nee	peilbeheer aanpassen / onderzoeken hoe kustbroedvogelbeheer geïntensiveerd kan worden. st
A191	Grote stern	b	mogelijk niet	Regidoel wordt eerst wel gehaald maar op termijn actie nodig i.v.m. verdwijnen dynamiek, vegetatiesuccessie, verdwijnen kokmeeuwen en predatie.	kustbroedvogelbeheer (schelpenlagen, eilandjes, maaien, rattenbestrijding, maaiveld verlagen, verlaging waterpeil in broedseizoen)	mogelijk niet	peilbeheer aanpassen / rattenbestrijding / beste potentie op Markenje bij kokmeeuw-kolonie
A193	Visdief	b	nee	verdwijnen dynamiek en verzoeting, vegetatiesuccessie	kustbroedvogelbeheer (schelpenlagen, eilandjes, maaien, rattenbestrijding, maaiveld verlagen, verlaging waterpeil in broedseizoen)	nee	peilbeheer aanpassen / onderzoeken hoe kustbroedvogelbeheer geïntensiveerd kan worden. st
H1310_A	Zilte pionierbegroeiingen		mogelijk niet	verdwijnen dynamiek en verzoeting, vegetatiesuccessie		mogelijk niet	peilbeheer aanpassen
H1310_B	Zilte pionierbegroeiingen		mogelijk niet	verdwijnen dynamiek en verzoeting, vegetatiesuccessie		mogelijk niet	peilbeheer aanpassen

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broed- vogel?	Huidig beheer voldoende?	Oorzaak niet behalen doel	Geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Doelbereik na uitvoering geplande / reeds uitgevoerde maatregelen?	Extra maatregelen / potenties
H1330_B	Schorren en zilte graslanden		mogelijk niet	verdwijnen dynamiek en verzoeting, vegetatiesuccessie		mogelijk niet	maaien en beweiden
	Noordse Woelmuis [nog aanvullen]		nee	onbekend		nee	Beheer aanpassen

In het Grevelingenmeer vormt een verminderde natuurlijke dynamiek, met als gevolg een sneller voortschrijdende vegetatiesuccessie, het grootste knelpunt voor sommige habitattypen en soorten. Met de meeste habitattypen en soorten gaat het goed en lijken extra maatregelen niet nodig in de eerste beheerplanperiode.

Habitatrichtlijn

Zilte habitattypen H1310 en H1330 kunnen door het optimaliseren van het peilbeheer goed behouden blijven. Peilbeheer dat kale gronden met pioniervegetaties in stand houdt draagt ook bij aan de doelstellingen voor kale-grond broedvogels. Om de opgaven voor zowel de zilte vegetaties als kale-grond broeders te behalen dient er een extra inspanning gepleegd te worden in de vorm van een optimalisatie van het peilbeheer.

Voorts is het huidige beheer in het gebied gericht op instandhouding van zilte graslanden (H1330_B) en vochtige kalkrijke duinvaleien (H2190_B) door middel van bemaaien en ook begrazing. Succesie richting kruipwilgstruwelen (H2170) en uiteindelijk duindoornstruweel (H2160) wordt hiermee zoveel mogelijk voorkomen. Arealen en kwaliteit van kruipwilgstruwelen en duindoornstruwelen worden gehandhaafd middels begrazing. Hoewel begrazing niet altijd verstruweling tegenhoudt wordt deze ontwikkeling gecompenseerd door op sommige plaatsen incidenteel de successie volledig terug te zetten. Voortzetting van het huidige beheer lijkt voldoende om aan de behoudsdoelstellingen te voldoen.

Ook voor het behalen van de behoudsopgave van ruigten en zomen (H6430_B) lijkt het huidige beheer door begrazing voldoende. Echter, onderzocht moet worden of de ruigte op de Slikken van Bommenede ook onder H6430_B valt.

Vogelrichtlijn

Het huidige beheer dat is gericht op kustbroedvogels heeft zijn vruchten afgeworpen voor o.a. kale-grond broeders zoals de strandplevier. Dit beheer draagt bij aan de regiODOELSTELLINGEN voor kustbroedvogels. Omdat het Grevelingenmeer binnen de Delta van groot belang is voor kustbroedvogels, en omdat juist hier goede potenties liggen, is het van groot belang om hier het beheer gericht op kustbroedvogels verder te optimaliseren. In Hoofdstuk 2 is dit nader uitgewerkt.

Voor enkele soorten niet-broedvogels is onduidelijk waar een negatieve trend door veroorzaakt is. Dit geldt voor de aalscholver, brilduiker, scholekster en kolgans. Voor deze soorten zijn extra maatregelen nodig. Om vast te kunnen stellen welke maatregelen het sterkst bij zullen dragen aan de behoudsdoelstellingen moet eerst onderzocht worden waardoor de negatieve trend is veroorzaakt. Een verbetering van de waterkwaliteit en intrekbaarheid voor vissen, waartoe de mogelijkheden momenteel worden onderzocht door Rijkwaterstaat, zullen waarschijnlijk bijdragen aan de behoudsdoelen voor visetende vogels. Daarnaast moet de mogelijkheid worden onderzocht om voor de Fuut, Geoorde Fuut en Middelste zaagbek rustgebieden in te stellen, waar ze ongestoord kunnen foerageren. Dit is van belang omdat het Grevelingenmeer meer dan 50% van de landelijke aantallen Geoorde Futen en Middelste Zaagbekken herbergt.

Resterende kennislacunes

Nader moet onderzocht worden of de ruigte op de Slikken van Bommenede onder H6430_B valt. Daarnaast moet worden onderzocht waardoor negatieve trends van enkele vogelsoorten zijn veroorzaakt, en of die oorzaken middels extra maatregelen kunnen worden aangepakt. Ook moet worden onderzocht in hoeverre verstrikking in warnetten de doelen voor duikende visetende vogels bedreigt, en waardoor een afname in aantallen overwinteraars van de Fuut wordt veroorzaakt.

8 Haringvliet

Tabel 8A. Overzicht van doelen.

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broedvogel?	Trend '94/'95 '03/'04	Trend '03/'04 '06/'07	Doel-aantal	Aantal tov Doel-aantal '06/'07	SVI	Relatieve bijdrage	Opgave	Huidig beheer voldoende?	NB
A005	Fuut	n	?	?	160	0	-	-	b	ja	
A017	Aalscholver	n	-	?	240	0	+	-	b	mogelijk niet	
A034	Lepelaar	n	++	?	160	0	+	+	b	ja	
A037	Kleine Zwaan	n	--	?	geen opgave	nvt	-	-	b	ja	
A041	Kolgans	n	?	?	400	-	+	-	b	nee	
A042	Dwerggans	n	?	++	20	0	+	++	b	ja	
A043	Grauwe Gans	n	++	?	6600	+	+	+	b	ja	
A045	Brandgans	n	+	?	14800	0	+	+	b	ja	
A048	Bergeend	n	+	+	820	+	+	-	b	ja	
A050	Smient	n	?	?	8900	-	+	-	b	waarschijnlijk wel	1
A051	Krakeend	n	++	++	860	+	+	+	b	ja	
A052	Wintertaling	n	+	?	770	0	-	-	b	ja	
A053	Wilde Eend	n	0	0	6100	-	+	-	b	waarschijnlijk wel	1
A054	Pijlstaart	n	?	?	30	0	-	-	b	ja	
A056	Slobeend	n	0	0	90	0	+	-	b	ja	
A061	Kuifeend	n	0	0	3600	0	-	+	b	ja	
A062	Topper	n	?	?	120	-	--	-	b	ja	2
A081	Bruine Kiekendief	b	?	?/0	20	0	+	-	b	ja	
A094	Visarend	n	?	?/0	3 (max)	0	+	+	b	ja	
A103	Slechtvalk	n	?	?/0	8 (max)	0	+	+	b	ja	
A125	Meerkoet	n	?	0	2300	0	-	-	b	ja	
A132	Kluut	n	?	?	160	0	-	-	b	ja	
A132	Kluut	b	++	?/0	2000 d	- d	-	+	b	nee	3
A137	Bontbekplevier	b	?	-	105 d	- d	--	-	b	nee	3
A138	Strandplevier	b	?	-	220 d	- d	--	+	b	nee	3
A140	Goudplevier	n	0	?	1600	-	--	+	b	waarschijnlijk wel	1
A142	Kievit	n	?	?	3700	0	-	-	b	ja	
A156	Grutto	n	?	?	290	-	--	-	b	nee	
A160	Wulp	n	?	?	210	0	+	-	b	ja	
A176	Zwartkopmeeuw	b	++	?	400 d	+ d	+	++	b	ja	
A191	Grote stern	b	?	++	4000 d	+ d	--	-	b	ja	4
A193	Visdief	b	++	-	6500 d	- d	-	+	b	nee	3

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broedvogel?	Trend '94/'95 - '03/'04	Trend '03/'04 - '06/'07	Doel-aantal	Aantal tov Doel-aantal '06/'07	SVI	Relatieve bijdrage	Opgave	Huidig beheer voldoende?	NB
A195	Dwergstern	b	++	-	300 d	0 d	--	++	b	nee	
A272	Blauwborst	b	-	-	410	-	+	+	b	nee	
A295	Rietzanger	b	+	+	420	+	-	-	b	ja	
H1095	Zeeprík		?				-	++	v	nee	
H1099	Rivierprík		?				-	++	v	nee	
H1102	Elft		?				--	++	v	nee	
H1103	Fint		?				--	++	v	nee	
H1106	Zalm		?				--	++	v	nee	
H1134	Bittervoorn		?				-	-	b	waarschijnlijk wel	5
H1163	Rivierdonderpad		?				-	+	b	onbekend	
H1330_B	Schorren en zilte graslanden		?				-	-	b	nee	
H1340	Noordse woelmuis		?				--	++	u/v	nee	
H3270	Slikkige rivieroever		?				-	++	u	nee	
H6430_B	Ruigten en zomen		?				-	++	u/v	nee	
H91E0_A	Vochtige alluviale bossen		?				-	-	u/v	nee	

NB

- 1 Hoewel aantallen onder het doel-aantal liggen lijkt de draagkracht van het gebied niet verminderd (doel-aantal lijkt te hoog).
- 2 Toppers maken incidenteel gebruik van het Haringvliet, de draagkracht hiervoor lijkt niet verminderd
- 3 Het regio-doel voor deze soort zal niet behaald worden met voortzetting van huidig beheer in de gehele Delta
- 4 De relatieve bijdrage is sinds 2005 groter (+) door broedkolonies op Scheelhoek-eilanden en Slijkplaat
- 5 Volgens het concept-aanwijzingsbesluit wordt een eventuele achteruitgang van het leefgebied als gevolg van de Kier acceptabel geacht.

In onderstaande tabel staan maatregelen in het kader van het Kierbesluit benoemd. Het is echter de vraag of het Kierbesluit zal doorgaan, momenteel wordt onderzoek gedaan naar de consequenties van het niet doorgaan van het Kierbesluit en mogelijke alternatieven. De Staatssecretaris zal voor het zomerreces van 2011 aan de Kamer hierover informeren. Indien het Kierbesluit wordt ingetrokken moet deze maatregel ook uit onderstaande tabel worden verwijderd.

Tabel 8B. Resterende opgaven voor onderzoek/monitoring en extra maatregelen.

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broedvogel?	Huidig beheer voldoende?	Oorzaak niet behalen doel	Geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Doelbereik na afronding geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Extra maatregelen / potenties	Onderzoek
A017	Aalscholver	n	mogelijk niet	Aantal ligt rond doelaantal en trend onzeker, maar doorzetten licht negatieve trend van afgelopen jaren kan niet uitgesloten worden.	Mogelijk verbeterde samenstelling visbestand in gunstige zin door Kier. Toename door uitvoering Deltanatuur. Verbetering waterkwaliteit door KRW-maatregel Waterbodemsanering Zuiderdiep	mogelijk niet		
A041	Kolgans	n	nee	Waarschijnlijk gerelateerd aan factoren buiten gebied.	Toename door uitvoering Deltanatuur Verbetering waterkwaliteit door KRW-maatregel Waterbodemsanering Zuiderdiep	ja	Negatieve trend niet direct te wijten aan verlaagde draagkracht van Haringvliet. Oorzaken buiten gebied niet stuurbaar middels beheer in Haringvliet	
A132	Kluut	b	nee	Regiодоel wordt niet behaald, in Haringvliet mogelijk problemen door vegetatiesuccessie door verzoeting	Gepland: herintroductie getij-invloed in Zuiderdiep en zoutindringing t.g.v.Kier. Hierdoor toename broedgebied. Toename door uitvoering Deltanatuur	nee	Inrichting t.b.v. kustbroeders in nieuwe intergetijden-natuur (Deltanatuur)	
A137	Bontbekplevier	b	nee	Regiодоel wordt niet behaald, in Haringvliet afname door vegetatiesuccessie door verzoeting	Gepland: herintroductie getij-invloed in Zuiderdiep en zoutindringing t.g.v.Kier. Hierdoor toename broedgebied.	nee	Inrichting t.b.v. kustbroeders in nieuwe intergetijden-natuur (Deltanatuur)	
A138	Strandplevier	b	nee	Regiодоel wordt niet behaald, in Haringvliet afname door vegetatiesuccessie door verzoeting	Gepland: herintroductie getij-invloed in Zuiderdiep en zoutindringing t.g.v.Kier. Hierdoor toename broedgebied.	nee	Inrichting t.b.v. kustbroeders in nieuwe intergetijden-natuur (Deltanatuur)	
A156	Grutto	n	nee	Oorzaak voor lage aantallen onbekend.	Toename door uitvoering Deltanatuur	nee	Eerst onderzoeken of oorzaak in Haringvliet ligt of daarbuiten, alvorens eventueel extra maatregelen te formuleren	ja
A193	Visdief	b	nee	Regiодоel wordt niet behaald, in Haringvliet mogelijk problemen door vegetatiesuccessie door verzoeting	Gepland: herintroductie getij-invloed in Zuiderdiep en Kier. Hierdoor toename broedgebied. Toename door	nee	Beheer op o.a. Scheelhoekelanden en Slijkplaat zoveel mogelijk toespitsen op kale-grondbroeders.	

					uitvoering Deltanatuur Verbetering waterkwaliteit door KRW-maatregel Waterbodemsanering Zuiderdiep		
A195	Dwergstern	b	nee	Dwergsterns zijn zeer mobiel. Een afname hoeft geen afgenomen draagkracht te betekenen. Regiodoel wordt gehaald met huidig beheer.	Gepland: herintroductie getij- invloed in Zuiderdiep en Kier. Hierdoor toename broedgebied. Toename door uitvoering Deltanatuur Verbetering waterkwaliteit door KRW-maatregel Waterbodemsanering Zuiderdiep	nee	Beheer op o.a. Scheelhoekelanden. Slijkplaat en Ventjagersplaat zoveel mogelijk toespitsen op kale- grond-broeders.

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broedvogel?	Huidig beheer voldoende?	Oorzaak niet behalen doel	Geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Doelbereik na afronding geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Extra maatregelen / potenties	Opmerkingen
A272	Blauwborst	b	nee	Voorkomen blauwborst mogelijk gerelateerd aan bepaald vegetatie-successtadium dat inmiddels voorbij lijkt te zijn t.g.v. voortgaande verruiging.		nee	Dit doel lift mee met uitbreidingsopgave voor H6430 ruigten en zomen. Eerst onderzoeken of een bepaald (en welk) successiestadium van H6430 voor blauwborst optimaal is en of dit overeenkomt met goede kwaliteit van H6430.	
H1095	Zeeprrik		nee	Opgave voor verbetering kwaliteit leefgebied	De Kier zal de doortrekfunctie verbeteren.	nee	Betere monitoring nodig	
H1099	Rivierprrik		nee	Opgave voor verbetering kwaliteit leefgebied	De Kier zal de doortrekfunctie verbeteren	nee	Betere monitoring nodig	
H1102	Elft		nee	Opgave voor verbetering kwaliteit leefgebied	De Kier zal de doortrekfunctie verbeteren. Ondiep water uitgebreid bij Tiengemeten, plannen voor kreekherstel Spuimonding. KRW-maatregel Waterbodemsanering Zuiderdiep	nee	Betere monitoring nodig. Verbetering waterkwaliteit (KRW), verbeteren migratie tussen rijks- en regionale wateren. Aanleg natuurvriendelijke oevers.	
H1103	Fint		nee	Opgave voor verbetering kwaliteit leefgebied	De Kier zal de doortrekfunctie verbeteren. Ondiep water uitgebreid bij Tiengemeten, plannen voor kreekherstel Spuimonding. KRW-maatregel Waterbodemsanering Zuiderdiep	nee	Betere monitoring nodig. Verbetering waterkwaliteit (KRW), verbeteren migratie tussen rijks- en regionale wateren. Aanleg natuurvriendelijke oevers.	
H1106	Zalm		nee	Opgave voor verbetering kwaliteit leefgebied	De Kier zal de doortrekfunctie verbeteren Verbetering waterkwaliteti door KRW-maatregel Waterbodemsanering Zuiderdiep	nee		
H1163	Rivieronderpad		onbekend	Onbekend of doel wel of niet gehaald zal worden want aantallen en trend zijn onbekend	Verbetering waterkwaliteti door KRW-maatregel Waterbodemsanering Zuiderdiep.	onbekend	Monitoring nodig alvorens eventuele extra maatregelen te formuleren	
H1330_B	Schorren en zilte graslanden		nee	Afname als gevolg van verzoeting. Alleen nog restanten over.	Gepland: herintroductie getij-invloed in Zuiderdieppolders, Scheelhoek, Spuimonding en Kier.	nee	Mocht Zuiderdieppolders niet doorgaan dan liggen de enige potenties op platen die door de Kier onder zout-invloed komen.	
H1340	Noordse woelmuis		nee	Leefgebied wordt minder geschikt door komst concurrerende muizensoorten	Gepland: herintroductie getij-invloed in Zuiderdiep, Kier, verbraking Scheelhoek eilanden. Hierdoor leefgebied minder geschikt voor concurrenten.	nee	Potentie op Ventjagersplaten	

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broedvogel?	Huidig beheer voldoende?	Oorzaak niet behalen doel	Geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Doelbereik na afronding geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Extra maatregelen / potenties	Overige
H3270	Slikkige rivieroever		nee	Uitbreidingsopgave	Realisatie brakwater-getijdennatuur (onder invloed van Kier) in Deltanatuur-gebieden (op Tiengemetten, westplaat, ventjagersplaat, tiendgorzen). KRW-maatregel Vooroeververdediging/langsdammen (aanleg/optimalisatie) Blanke slikken, Korendijksche slikken	ja		
H6430_B	Ruigten en zomen		nee	Opgave voor uitbreiding / verbetering	Ontwikkeling intergetijdennatuur als onderdeel van Deltanatuur met o.a. ruigtes op Tiengemetten, westplaat, ventjagersplaat, tiendgorzen, (zie boven) mogelijk Zuiderdieppolders, Scheelhoek, Spuimonding	nee	Nader karteren: arealen en kwaliteit. Kwaliteitsverbetering mogelijk middels begrazing.	
H91E0_A	Vochtige alluviale bossen		nee	Opgave voor uitbreiding / verbetering	Ontwikkeling intergetijdennatuur met o.a. vloedbos op Tiengemetten	nee		

In het Haringvliet zorgt een snel voortschrijdende vegetatiesuccessie als gevolg van een verminderde natuurlijke dynamiek en verzoeting voor de grootste knelpunten, met name voor zilte habitattypen en kustbroedvogels. Middels het gedeeltelijk openzetten van de Haringvlietsluizen, de Kier, wordt weer meer natuurlijke dynamiek toegelaten. Hiermee wordt een belangrijke bijdrage geleverd aan verschillende opgaven, zoals ook een verbetering van de kwaliteit van het gebied voor trekvis. Het is echter de vraag of het Kierbesluit zal doorgaan, momenteel wordt onderzoek gedaan naar de consequenties van het niet doorgaan van het Kierbesluit en mogelijke alternatieven. De Staatssecretaris zal voor het zomerreces van 2011 aan de Kamer hierover informeren.

Habitatrichtlijn

Evenals in de eveneens afgesloten en verzoete gebieden Krammer-Volkerak en Zoommeer is in het Haringvliet het grootste knelpunt voor de doelen voor habitattypen de voortschrijdende vegetatiesuccessie. De 'Kier', het gedeeltelijk openzetten van de Haringvlietsluizen, zal alleen in de laagst gelegen gebieden effect hebben op de vegetatie maar zal in belangrijke mate bijdragen aan het behalen van opgaven voor trekvis. Samen met de ontwikkeling van intergetijdennatuur in de Zuiderdieppolders en Scheelhoek levert de Kier ook een belangrijke bijdrage aan de doelstellingen voor de Noordse woelmuis.

Geplande en reeds gerealiseerde projecten in het Haringvliet (Deltanatuur en Herstel & Inrichtingsplannen) dragen in belangrijke mate bij aan het behalen van de doelen voor habitattypen. Of deze bijdrage voldoende is, of dat meer maatregelen nodig zijn, wordt nader onderzocht. Er zal in ieder geval een extra inspanning gepleegd moeten worden om de kwaliteit van H6430_B te verbeteren, waarschijnlijk middels begrazing.

Localisatie van ruigten en zomen geschiedt nu op basis van de ecotopenkaart die een onderscheid geeft tussen rietvegetaties en kruidige ruigtebegroeiingen. Daarnaast conflicteert de uitbreidingsdoelstelling voor H6430 met doelstellingen voor weidevogels op de grasgorzen. Op de grasgorzen is een uitbreiding van H6430 dus ongewenst. Het karteren van alluviale bossen (H91E0) op basis van de ecotopenkaart is betrouwbaarder omdat alle bos in het gebied onder de noemer alluviaal bos valt.

Vogelrichtlijn

Voor de meeste kustbroedvogels zijn regiodoelen opgesteld. Hoewel de echte pioniersoorten (met name strandplevier, bontbekplevier en dwergstern) in het recente verleden in het Haringvliet hebben gebroed, zijn de omstandigheden inmiddels door vegetatiesuccessie minder geschikt geworden. Voor deze soorten liggen wel kansen in het Haringvliet, maar deze vergen een intensiever beheer (bijvoorbeeld periodiek opspuiten van eilandjes) dan in de zoutere gebieden omdat de vegetatiesuccessie veel sneller gaat en deze broedvogels kale of schaars begroeide gronden nodig hebben.

Voor het behoud van de lokale omvangrijke broedpopulaties van visdief en grote stern zijn gerichte beheer-inspanningen in het Haringvliet van groot belang. Ook voor deze soorten is een regidoel geformuleerd. Omdat deze soorten lage begroeiing wel tolereren, zijn er ook op langere termijn goede kansen voor het behoud van broedpopulaties in het Haringvliet.

De wijziging van het beheer van de Haringvlietssluzen naar een gedeeltelijke openstelling, genaamd 'de Kier', zal hooguit een gering voordeel opleveren voor de kustbroedvogels van kale gronden. Hoewel de getijslag niet zal veranderen, zal zoutindringing in het westelijke deel van het Haringvliet de vegetatiesuccessie langs de waterlijn mogelijk remmen. Dit zal ook positieve gevolgen hebben voor de visdief en grote stern. Dit effect moet echter nog blijken. Het kan ook zijn dat alleen een zouttong ontstaat onder een zoutere laag. In dat geval zal een remming van vegetatiesuccessie minimaal tot niet aanwezig zijn.

Verder wordt (beperkt) getij te geherintroduceerd in de Zuiderdieppolders (vooralsnog alleen in het westelijke deel). Hierdoor zal extra foerageergebied ontstaan voor onder andere steltlopers, en zal ook het areaal aan geschikt broedgebied enigszins toenemen voor zowel steltlopers als meeuwen. Qua niet-broedvogels zijn extra maatregelen nodig voor de grutto. Een verbetering van het leefgebied kan gerealiseerd worden door de grasgorzen te vernatten. Hiervan zullen ook andere weidevogels profiteren (zoals de Kievit).

Flora en fauna wet: Tonghaarmuts

In het Haringvliet is de tonghaarmuts waargenomen op de Meneerscheplaat (Workshop Doelen 14 oktober, Rotterdam). Hoewel de tonghaarmuts binnen Natura 2000 niet aangewezen is voor het Haringvliet wordt de soort wel beschermd volgens de flora en fauna wet. Omdat het voorkomen is gekoppeld aan bos, is het van belang deze informatie mee te nemen bij de uiteindelijke beslissing in welke gebieden welke maatregelen moeten worden uitgevoerd.

Resterende kennislacunes

Arealen H3270, H6430_B, H91E0_A en H91E0 moeten beter gekarteerd worden middels veldinventarisaties. Ook moet daarbij de kwaliteit worden bepaald (aan de hand van meetbare kwaliteitsindicatoren).

Verder moet onderzocht worden waardoor de afname van de Blauwborst in het Haringvliet wordt veroorzaakt, en of dit met de vegetatiestructuur te maken heeft. Afhankelijk van de uitkomsten van een dergelijk onderzoek zal mogelijk een afweging gemaakt moeten worden tussen een goede kwaliteit van het habitatype en het optimale successiestadium voor de blauwborst, als dit tenminste goed middels beheer te sturen is. Dan moet eerst beter omlijnd worden waardoor een goede kwaliteit van het habitatype wordt gedefiniëerd, en aan welke eisen het optimale successiestadium voor de blauwborst moet voldoen.

Tenslotte is er nog onvoldoende bekend over de populatie-omvang en aantalsverloop van de Rivierdonderpad in het Haringvliet.

9 Oude Maas

Tabel 9A. Overzicht van doelen.

HR/VR #	Natura 2000 waarde	Trend '94/'95 - '03/'04	SVI	Relatieve bijdrage	Opgave	Huidig beheer voldoende?	NB
H1337	Bever	?	-	-	b	ja	
H1340	Noordse woelmuis	?	--	+	u/v	nee	
H3270	Slikkige rivieroever	?	-	+	b	mogelijk niet	
H6430_B	Ruigten en zomen	?	-	++	u	nee	
H91E0_A	Vochtige alluviale bossen	?	-	++	b	waarschijnlijk wel	1
NB	1	Beheer is reeds gericht op behoud (o.a. cultuurhistorische hakgronden).					

Tabel 9B. Resterende opgaven voor onderzoek/monitoring en extra maatregelen.

HR/VR #	Natura 2000 waarde	Huidig beheer voldoende?	Oorzaak niet behalen doel	Geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Doelbereik na uitvoering geplande / reeds uitgevoerde maatregelen?	Extra maatregelen / potenties	Onderzoek
H1340	Noordse woelmuis	nee	Opgave voor uitbreiding / verbetering kwaliteit leefgebied.	LIFE project: inrichten Vlietmonding voor noordse woelmuis. Lift verder mee met uitbreidingsdoelstelling voor H6430B en gerealiseerde Deltanatuur en KRW projecten (zie hieronder) uitbreiding van leefgebied Noordse Woelmuis.	nee	Beheermaatregelen Eventueel verschillende leefgebieden langs Oude Maas met elkaar verbinden.	
H3270	Slikkige rivieroever	mogelijk niet	mogelijk te weinig sedimentatie in ondiepe delen	Deltanatuur: Herstel & Inrichting RWS Zuid-Holland: krekens hersteld in Visserijgriend (2009) en Klein Profijt (2005), oeververdedigingen, voormalig slibdepot Klein Profijt. Door KRW maatregelen ontwikkeling van habitatype in Geertruida Buitenpolder Agathapolder, kreekanleg in zomerpolder. Door KRW maatregelen herontwikkelen getijdenkreek (uitgraven verlandde geul tussen Kooigat en Kooikreek) en het graven van enkele zijkreken in het aangrenzende bos. (groen?)	Ja		

H6430_B	Ruigten en zomen	nee	Uitbreidingsopgave	<p>Deltanatuur: Herstel & Inrichting RWS Zuid-Holland: voormalig slibdepot Klein Profijt (2005), oeververdedigingen, leefgebied voor noordse woelmuis in Vlietmonding (incl H6430B). Daarnaast behoud middels tegengaan verbossing en weghalen rietpakketten. Ook mogelijke ontwikkeling van habitatype in Visserijgrienden. Door KRW maatregelen ontwikkeling van habitatype in Geertruida Buitenpolder Agathapolder, kreekaanleg in zomerpolder (groen?)</p>	<p>Uitbreiding wordt gehaald, kwaliteitsverbetering nog niet</p>	<p>Met terreinbeheer kan successie worden beperkt en verdroging worden tegengegaan.</p>
---------	------------------	-----	--------------------	--	--	---

In de Oude Maas wordt met verscheidene gerealiseerde projecten reeds een bijdrage geleverd aan de opgaven. Grote knelpunten zijn in de Oude Maas niet aangetroffen.

Habitatrichtlijn

De geplande en gerealiseerde maatregelen binnen Deltanatuur en Herstel & Inrichtingsplannen van Rijkswaterstaat leveren een belangrijke bijdrage aan de behoudsopgaven voor slikkige rivieroever (H3270) en vochtige alluviale bossen (H91E0_A) en aan de uitbreidingsdoelstelling voor ruigten en zomen (H6430). De voor de Oude Maas unieke rietvegetaties met zeldzame soorten als zomerklokje en spindotter en ook hagrienden, die niet worden beschermd binnen Natura 2000, worden daarnaast ook behouden.

Doelen voor de Noordse woelmuis kunnen deels meeliften met doelen voor H6430_B. Deels, omdat het leefgebied van de Noordse woelmuis breder is dan H6430_B. Aan de doelstellingen voor de Noordse woelmuis leveren bovengenoemde maatregelen een grote bijdrage en daarnaast ook projecten specifiek gericht op deze soort.

Resterende kennislacunes

Een kennislacune blijft hoe moet worden beoordeeld wat het succes van de genomen maatregelen is?

10 Hollandsch Diep

Tabel 10A. Overzicht van doelen.

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broedvogel?	Trend '94/'95 - '03/'04	Trend '03/'04 - '06/'07	Doel-aantal	Aantal tov Doel-aantal '06/'07	SVI	Relatieve bijdrage	Opgave	Huidig beheer voldoende?
A034	Lepelaar	b	?	?	40	?	+	-	b	nee
A132	kluut	b	-	-	2000	?	-	-	b	nee
A034	Lepelaar	n	++	?	4	+	+	-	b	ja
A041	Kolgans	n	?	?	660	0	+	-	b	ja
A043	Grauwe Gans	n	+	+	1200	0	+	-	b	ja
A045	Brandgans	n	?	?	160	+	+	-	b	ja
A050	Smient	n	-	?	540	0	+	-	b	mogelijk niet
A051	Krakeend	n	+	?	230	0	+	-	b	ja
A053	Wilde Eend	n	--	--	1900	-	+	-	b	nee
A061	Kuifeend	n	--	?	1300	-	-	-	b	nee
H1095	Zeeprik		?				-	+	b	nee
H1099	Rivierprik		?				-	+	b	nee
H1102	Elft		?				--	+	b	nee
H1103	Fint		?				--	+	b	nee
H1106	Zalm		?				--	+	b	nee
H1340	Noordse woelmuis		?				--	+	u/v	nee
H1337	Bever					+	-	-	b	Ja
H3270	Slikkige rivieroever						-	+	b	???ja??
H6430_B	Ruigten en zomen		?				-	+	b	ja
H91E0_A	Vochtige alluviale bossen		?				-	+	b	ja

In onderstaande tabel staan maatregelen in het kader van het Kierbesluit benoemd. Het is echter de vraag of het Kierbesluit zal doorgaan, momenteel wordt onderzoek gedaan naar de consequenties van het niet doorgaan van het Kierbesluit en mogelijke alternatieven. De Staatssecretaris zal voor het zomerreces van 2011 aan de Kamer hierover informeren. Indien het Kierbesluit wordt ingetrokken moet deze ook maatregel uit onderstaande tabel worden verwijderd.

Tabel 10B. Resterende opgaven voor onderzoek/monitoring en extra maatregelen.

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broedvogel?	Huidig beheer voldoende?	Oorzaak niet behalen doel	Geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Doelbereik na uitvoering geplande / reeds uitgevoerde maatregelen?	Extra maatregelen / potenties	Onderzoek nodig?
A034	Lepelaar	b	nee	?	Toename leefgebied door maatregelen Deltanatuur	nee	Inzetten op extra leefgebied	
A132	kluut	b	nee	?	? Toename leefgebied door maatregelen deltanatuur	nee	Inzetten op extra broedlocatie door aanleg eilandjes en het tegengaan van successie	
A050	Smient	n	mogelijk niet	Aantal ligt rond doelaantal en trend onzeker, maar doorzetten licht negatieve trend van afgelopen jaren kan niet uitgesloten worden.	Toename leefgebied door maatregelen deltanatuur. Verbetering waterkwaliteit door KRW-maatregel Waterbodemsanering diepe en ondiepe delen Welke invloed heeft waterbodemsanering op de smient? Vooral als je kijkt naar het oordeel hiernaast.	mogelijk niet	Oorzaken voor afname liggen waarschijnlijk in foerageergebied buiten Hollandsch Diep. Niet stuurbaar middels beheer in HD	
A053	Wilde Eend	n	nee	Negatieve trend waarschijnlijk door oorzaken in foerageergebied buiten Hollandsch Diep.	Toename leefgebied door maatregelen deltanatuur Verbetering waterkwaliteit door KRW-maatregel Waterbodemsanering diepe en ondiepe delen zie boven	nee	Oorzaken voor afname liggen waarschijnlijk in foerageergebied buiten Hollandsch Diep. Niet stuurbaar middels beheer in HD	
A061	Kuifeend	n	nee	Afname door onbekende oorzaak (mogelijk gerelateerd aan voedselaanbod)	Toename leefgebied door maatregelen deltanatuur Verbetering waterkwaliteit door KRW-maatregel Waterbodemsanering diepe en ondiepe delen	nee	Eerst oorzaak onderzoeken, en ook mogelijke effecten van oprukken quagga mossel ten koste van driehoeksmossel.	ja

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broedvogel?	Huidig beheer voldoende?	Oorzaak niet behalen doel	Geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Doelbereik na uitvoering geplande /reeds uitgevoerde maatregelen?	Extra maatregelen / potenties	Onderz...
H1095	Zeeprk		nee	Behoudsdoel voor uitbreiding populatie	Middels de Kier in het Haringvliet wordt de doortrekfunctie verbeterd. Ondiep waters is gecreëerd langs oevers, o.a. APL polder. Aantallen lijken te zijn toegenomen sinds 2004. Toename leefgebied door maatregelen deltanatuur KRW-maatregel Herstel verbinding met zijrivieren/beken (Gemaal/schutsluis Gorzenman bij Hellevoetsluis) draagt bij aan vergroten leefgebied Verbetering waterkwaliteit door KRW-maatregel Waterbodemsanering diepe en ondiepe delen (zie opmerking Haringvliet en ook voor de andere vissen hieronder)	nee		
H1099	Rivierprk		nee	Behoudsdoel voor uitbreiding populatie	Middels de Kier in het Haringvliet wordt de doortrekfunctie verbeterd. Aantallen lijken te zijn toegenomen sinds 2004. Toename leefgebied door maatregelen deltanatuur KRW-maatregel Herstel verbinding met zijrivieren/beken (Gemaal/schutsluis Gorzenman bij Hellevoetsluis) draagt bij aan vergroten leefgebied Verbetering waterkwaliteit door KRW-maatregel Waterbodemsanering diepe en ondiepe delen	nee	Verbetering waterkwaliteit (KRW), natuurvriendelijke vooroevers, bevorderen migratie tussen rijks- en regionale wateren	
H1102	Elft		nee	Behoudsdoel voor uitbreiding populatie	Middels de Kier in het Haringvliet wordt de doortrekfunctie verbeterd Toename leefgebied door maatregelen deltanatuur. KRW-maatregel Herstel verbinding met zijrivieren/beken (Gemaal/schutsluis Gorzenman bij Hellevoetsluis) draagt	nee	Verbetering waterkwaliteit (KRW), natuurvriendelijke vooroevers, bevorderen migratie tussen rijks- en regionale wateren	

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broedvogel?	Huidig beheer voldoende?	Oorzaak niet behalen doel	Geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Doelbereik na uitvoering geplande / reeds uitgevoerde maatregelen?	Extra maatregelen / potenties	Onderzoek nodig
					bij aan vergroten leefgebied Verbetering waterkwaliteit door KRW-maatregel Waterbodemsanering diepe en ondiepe delen			
H1103	Fint		nee	Behoudsdoel voor uitbreiding populatie	Middels de Kier in het Haringvliet wordt de doortrekfunctie verbeterd Toename leefgebied door maatregelen deltanatuur. KRW-maatregel Herstel verbinding met zijrivieren/beken (Gemaal/schutsluis Gorzenman bij Hellevoetsluis) draagt bij aan vergroten leefgebied Verbetering waterkwaliteit door KRW-maatregel Waterbodemsanering diepe en ondiepe delen	nee	Verbetering waterkwaliteit (KRW) natuurvriendelijke vooroevers, bevorderen migratie tussen rijks- en regionale wateren	
H1106	Zalm		nee	Behoudsdoel voor uitbreiding populatie	Middels de Kier in het Haringvliet wordt de doortrekfunctie verbeterd Toename leefgebied door maatregelen deltanatuur. KRW-maatregel Herstel verbinding met zijrivieren/beken (Gemaal/schutsluis Gorzenman bij Hellevoetsluis) draagt bij aan vergroten leefgebied Verbetering waterkwaliteit door KRW-maatregel Waterbodemsanering diepe en ondiepe delen	nee		
H1340	Noordse woelmuis		nee	Opgave voor uitbreiding / verbetering kwaliteit leefgebied.	Binnen Deltanatuur is het leefgebied uitgebreid en verbeterd in de APL polder en Hoogezandsche Gorzen. Hetzelfde is gepland voor de Oosterse Bekade Gorzen en Sassenplaat. KRW-maatregel KRW oever en uiterwaarden Willemstad-Tonnekreek draagt bij aan uitbreiding	nee	Beheer aanpassen.	

HR/VR #	Natura 2000 waarde	broedvogel?	Huidig beheer voldoende?	Oorzaak niet behalen doel	Geplande / reeds uitgevoerde maatregelen	Doelbereik na uitvoering geplande / reeds uitgevoerde maatregelen?	Extra maatregelen / potenties	Onderz nodig
					leefgebied			
H91EO_B	Vochtige alluviale bossen		nee	Opgave voor uitbreiding / verbetering kwaliteit	Binnen Deltanatuur uitbreiding en verbetering kwaliteit van essen- iepenbossen. Oa in Oeverlanden Hollandsch Diep, Hoogezandse Gorzen, Oostersebekade gorzen. KRW- maatregel KRW oever en uiterwaarden Willemstad- Tonnekreek draagt bij aan uitbreiding	nee		

In het Hollands Diep zet een afgenomen natuurlijke dynamiek door menselijke ingrepen de opgaven voor habitattypen onder druk. Gerealiseerde projecten leveren echter een belangrijke bijdrage aan het voldoen aan de opgaven. Verder laten sommige vogelsoorten negatieve trends zien die nader verklaard moeten worden. Grote knelpunten werden verder niet aangetroffen in het Hollands Diep.

Habitatrichtlijn

Geplande en reeds gerealiseerde maatregelen in de Oude Maas leveren een belangrijke bijdrage aan het voldoen aan de opgaven voor habitattypen. Of dit voldoende zal zijn, en extra maatregelen niet nodig, zal nader worden onderzocht.

Vogelrichtlijn

Betreffende soorten van de Vogelrichtlijn lijken extra maatregelen noodzakelijk voor de smient, wilde eend en kuifeend, die alle drie een afname laten zien. De negatieve trend van de smient en wilde eend is echter waarschijnlijk te wijten aan oorzaken die buiten het Vogelrichtlijn-gebied liggen, namelijk in de omringende agrarische gebieden. Dit is niet stuurbaar met extra maatregelen in het Hollands Diep. Mogelijk kan de situatie voor deze soorten binnen het Hollands Diep worden verbeterd door de rust te vergroten. Voor de kuifeend is de oorzaak voor de afname niet geheel duidelijk. Dit moet eerst in beeld gebracht worden alvorens eventuele extra maatregelen getroffen kunnen worden.

Resterende kennislacunes

Onderzocht moet worden waardoor de afname in aantallen kuifeenden wordt veroorzaakt en of de trend te keren is middels beheer. Een kennislacune blijft hoe moet worden beoordeeld wat het succes van de genomen maatregelen is?

11 Broedvogels met regio-doelen

Omdat voor de in dit hoofdstuk vermelde broedvogels regio-doelen gelden, is het mogelijk dat ook andere vogelrichtlijngebieden in de regio bijdragen aan het realiseren van de doelen. Vandaar dat in tabel A ook de Duinen van Goeree en Kwade Hoek en het Markiezaat zijn meegenomen.

In tabel B wordt voor de Deltawateren van het beheerplan aangegeven in hoeverre projecten die er plaats (gaan) vinden bijdragen aan realisatie van de doelen, in deze tabel zijn daarom alleen de Deltawateren van het beheerplan meegenomen.

Tabel 11A. Overzicht van broedvogels met regio-doelen. Per VR gebied is gegeven: gemiddelde aantallen broedparen per jaar (seizoensgemiddelde) over de periode 2003-2007 en de trend over 2003-2006. Voor de gehele Delta, geldend voor de VR gebieden tezamen waarvoor een broedvogel is aangewezen, is gegeven: het gemiddelde aantal over 2003-2007 (totaal van de VR gebieden), de opgave, het doel-aantal, de langjarige trend in de gehele Delta over de periode 1980-2006, het aantal ('03-'07) ten opzichte van het doel-aantal en een inschatting of het regio-doel behaald gaat worden bij voortzetting van het huidige beheer.

Soort	aantal '03-'07 / trend '03/'06	VR gebied ¹									Totaal regio	Opgave ²	Doel-aantal	Trend Delta '80-'06	Aantal tov doel-aantal	Regiodoel behaald met huidige beheer?
		WS	HD	OS	GM	HV	KV	ZM	GK	M						
Kluut	aantal	157	??	312	200	348	274	9		19	1319	b u/v voor GM	2000	-	-	nee
	trend ⁴	-		-	?/0	?/0	-	?/0		?/0						
Bontbekplevier	aantal	15		21	23	5	5			1	70	B, u/v voor GM	105	-	-	nee
	trend	?/0		?/0	?/0	-	-			?/0						
Strandplevier	aantal	28		15	78	4	22	7	7	7	168	b, u/v in OS en GM	220	-	-	nee
	trend	?/0		?/0	+	-	-	?/0	?/0	?/0						
Zwartkop-meeuw	aantal	40				443	248	0			731	b	400	+	+	ja
	trend	?/0				?/0	?/0	?/0								
Grote stern	aantal	1406		950	1500	1452					5308	b	4000	fluct.	+	ja
	trend	?/0		+	?/0	+										
Visdief ³	aantal	1326		978	579	1673	104	0		19	5338	b u/v voor GM	6500	+	-	nee
	trend	?/0		?/0	+	-	-	?/0		?/0						
Dwergstern	aantal	116		0	113	75	3				307	b	300	fluct.	0	ja
	trend	?/0		?/0	+	-	?/0									

LEGENDA

- 1) WS Westerschelde
 OS Oosterschelde
 GM Grevelingenmeer
 HV Haringvliet
 KV Krammer-Volkerak
 ZM Zoommeer
 GK Duinen Goeree en Kwade Hoek

M Markiezaat

- 2) Opgave
 b behoud oppervlak / kwaliteit leefgebied
 u uitbreiding oppervlak leefgebied
 v verbetering kwaliteit leefgebied
- 3) Voor de visdief wordt ook het aantal broedparen op de Maasvlakte meegerekend (gem. 659 in de periode 2003-2007)
- 4) Trend (voor werkwijze zie uitleg bij tabel A in 1. *Inleiding en leeswijzer*)
 + toename
 ?/0 onzeker of stabiel
 - afname

Tabel 11B. Voor de vier soorten broedvogels waarvoor uit tabel A blijkt dat het regiодоel niet gehaald wordt, wordt hier aangegeven welke geplande en reeds gerealiseerde projecten bijdragen aan het behalen van het doel, en waar de beste potenties liggen voor extra maatregelen.

Soort		VR gebied ¹ in Deltagebied					
		WS	OS	GM	HV	KV	ZM
Kluut	gepland / gerealiseerd	Inrichting Inlaag 2005	verdere inrichting Plan Tureluur. Verkenning oplossingen voor zandhonger	kustbroedvogel-beheer	Kier, intergetijden-natuur (Deltanatuur gebieden)		
	Potenties	in nieuwe gebieden waar H1330 wordt ontwikkeld	actief behoud huidige kolonies, inrichting nieuwe natuur, met name zuidkust Schouwen	optimaliseren peilbeheer, mogelijk beheer Slikken van Flakke Noord richten op kustbroedvogels		Optimaliseren peilbeheer tbv kale gronden, tegengaan successie, aanleggen eilandjes. betere potenties in zoutere gebieden.	Optimaliseren peilbeheer tbv kale gronden, tegengaan successie, aanleggen eilandjes. betere potenties in zoutere gebieden.
Bontbek-plevier	gepland / gerealiseerd	Vervangen dijkbekleding t/m 2012 (kale gronden), Inrichting Inlaag 2005	Vervangen dijkbekleding t/m 2012 (kale gronden), verdere inrichting Plan Tureluur	kustbroedvogel-beheer, maar was van minder invloed op bontbekplevier	Kier, intergetijden-natuur (Deltanatuur gebieden)		
	potenties	Tegengaan vegetatie-successie en beperken verstoring op dijktafval, optimaliseren bestaand beheer	Tegengaan vegetatie-successie en beperken verstoring op dijktafval, behoud kolonie Neeltje Jans (buiten VR grenzen).	Onderzoeken hoe kustbroedvogel-beheer kan worden geoptimaliseerd ook voor bontbekplevier		Optimaliseren peilbeheer tbv kale gronden, tegengaan successie, aanleggen eilandjes. betere potenties in zoutere gebieden.	Optimaliseren peilbeheer tbv kale gronden, tegengaan successie, aanleggen eilandjes. betere potenties in zoutere gebieden.
Strand-plevier	gepland / gerealiseerd	Vervangen dijkbekleding t/m 2012 (kale gronden), Inrichting Inlaag 2005, beperking verstoring in Verdrinken Zwarte Polder	Vervangen dijkbekleding t/m 2012 (kale gronden), verdere inrichting Plan Tureluur	kustbroedvogel-beheer	Kier, intergetijden-natuur (Deltanatuur gebieden)		

Soort	VR gebied ¹ in Deltagebied						
		WS	OS	GM	HV	KV	ZM
	potenties	Tegengaan vegetatie-succes­sie en beperken ver­storing op dijktaluds. Mogelijk poten­ties in nieuw ingerichte gebieden	Tegengaan vegetatie-succes­sie en beperken ver­storing op dijktaluds, behoud kolonie Neeltje Jans (buiten VR grenzen)	optimaliseren peilbeheer, mogelijk beheer Slikken van Flakke Noord richten op kustbroedvogels, aanleg extra schelpenlagen		Optimaliseren peilbeheer tbv kale gronden, tegengaan succes­sie, aanleggen eilandjes. betere poten­ties in zoutere gebieden.	Optimaliseren peilbeheer tbv kale gronden, tegengaan succes­sie, aanleggen eilandjes. betere poten­ties in zoutere gebieden.
Visdief	gepland / gerealiseerd		verdere inrichting Plan Tureluur	kustbroedvogel-beheer	Kier, intergetijden-natuur (Deltanatuur gebieden)		
	potenties			optimaliseren peilbeheer, mogelijk beheer Slikken van Flakke Noord richten op kustbroedvogels, aanleg extra schelpenlagen		Optimaliseren peilbeheer tbv kale gronden, tegengaan succes­sie, aanleggen eilandjes. betere poten­ties in zoutere gebieden.	Optimaliseren peilbeheer tbv kale gronden, tegengaan succes­sie, aanleggen eilandjes. betere poten­ties in zoutere gebieden.

LEGENDA

- 4) WS Westerschelde
OS Oosterschelde
GM Grevelingenmeer
HV Haringvliet
KV Krammer-Volkerak
ZM Zoommeer

Voor kustbroedvogels zijn vooral kale gronden op eilanden, schelpenbanken of oeverzones onder invloed van zout water van belang als broedgebied. Daarnaast is voldoende rust van belang. Bij veel verstoring (hetzij door mensen, hetzij door andere soorten) worden de vogels te vaak en langdurig gescheiden van eieren en jongen. Voor de opgroeiende jongen is voldoende voedsel in dichte nabijheid van belang, waarbij ze voldoende beschutting kunnen vinden tegen predatoren. Ook voor de ouderdieren mag de afstand tot foerageergebieden niet te groot zijn. Voor een uitgebreide beschrijving van ecologische vereisten wordt verder verwezen naar het Profielendocument van LNV (te raadplegen op de website van het Ministerie van LNV). In het algemeen is het van belang om voor de kustbroedvogels meerdere broedgebieden te handhaven om zo risico's voor het broedsucces te spreiden.

Broedgebieden van kustbroedvogels staan in de Deltagebieden vooral onder druk doordat kale en schaars begroeide gronden verdwijnen door een verminderde natuurlijke dynamiek en vegetatiesuccessie, maar ook door het ontbreken van voldoende rust. Voor kustbroedvogels met regiodoelen is een breed maatregelenpakket nodig om aan de gestelde opgaven te kunnen voldoen. Dit maatregelenpakket zou kunnen inhouden:

- Het beheer van huidige broedlocaties handhaven en zelfs optimaliseren (terugzetten succes­sie, afplaggen, schelpenlagen aanleggen, waar nodig na onderzoek naar de geschiktheid van verschillende broedhabitats);
- Hiernaast nieuwe broedgebieden inrichten in natuurontwikkelingsgebieden (spreiden van risico's, verhogen aantal broedparen en broedsucces);

- Opspuiten van broedeilanden;
- Verstoring zoveel mogelijk beperken in en nabij bestaande broedlocaties (op o.a. dijkwaluds en evt. stranden);
- Inspanningen dienen in zowel zoete als zoute gebieden gepleegd te worden, ook als in zoete gebieden een relatief grotere inspanning nodig is ivm vegetatiesuccessie (ivm mobiliteit en spreiden risico's) (in het Krammer-Volkerak en Zoommeer worden echter slechts 'geen-spijt-maatregelen' uitgevoerd, zie Hoofdstukken 6 en 7).

Voor vier soorten kustbroedvogels zijn al tijdens de eerste beheerplanperiode extra maatregelen nodig om aan de doelstelling te voldoen. Dat zijn de kluut, bontbekplevier, strandplevier en visdief. Deze broedvogels komen momenteel in te lage aantallen voor. Bovendien vertonen deze broedvogels een doorgaande afnemende trend (sinds 1980). Voor broedvogels waar extra maatregelen voor nodig zijn is in het Doelendocument beschreven in welke gebieden de beste potenties liggen en welke maatregelen getroffen zouden kunnen worden. Dit is samengevat in tabel 11B. Voor kustbroedvogels waarvoor vooralsnog extra maatregelen niet nodig lijken (zwartkopmeeuw, grote stern en dwergstern) is op langere termijn een afname in aantallen niet ondenkbaar. De kustbroedvogels broeden op kale en schaars begroeide gronden, die door een afgenomen natuurlijke dynamiek en door verzoeting in sommige gebieden snel begroeid raken en daardoor ongeschikt worden.